

18 octo
A
11-166.N

Biblioteca Universitaria
GRANADA
A
Letrado 26
Número 167

B-9835
INSVLÆ MATERIAE
HISTORIA

Cui accesserunt Orationes & habitę coram S^{mo} D N.
Clemente Octauo in festo Sanctissimę Trinitatis,
& Gregorio XIII. in festo Ascensionis Do-
mini, & alia lätina monumenta.

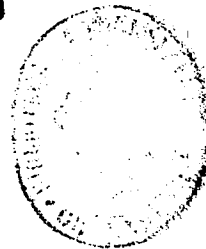
Omnia

PER EMANUELEM CONSTANTINVM
Fungalensem Lusitanum, Sacra Theol. Doct. edita.

AD PHILIPPVM III.
CATHOLICVM
HISPANIARVM ET INDIARVM
REGEM POTENTISSIMVM.

Dele fons de los

de Granada 3. 36

SVPERIORVM PERMISSV.

ROMAE, ex Typographia Nicolai Mutij. M. D. I C.

19
20
21
22
MADE IN SPAIN

Bz-9835

INSVLÆ MATERIE HISTORIA

Cui accesserunt Orationes duę habitę coram S^{mo} D N.
Clemente Octauo in festo Sanctissimę Trinitatis,
& Gregorio XIII. in festo Ascensionis Do-
mini, & alia latina monumenta.

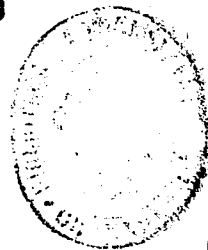
Omnia

PER EMANVELEM CONSTANTINVM
Funcalesem Lusitanum, Sacrę Theol. Doct. edita.

AD PHILIPPVM III.
CATHOLICVM
HISPANIARVM, ET INDIARVM
REGEM POTENTISSIMVM.

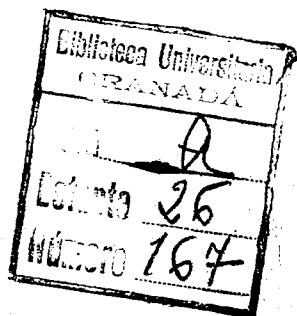
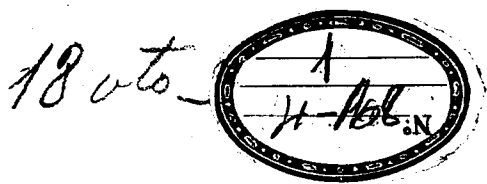
De la Com^{te} de Tho

de S. Juan. B. P.

SVPERIORVM PERMISSV.

ROMÆ, ex Typographia Nicolai Mutij. M. D. IC.

PHILIPPO
HOC NOMINE SECUNDO
PORTUGALLIAE REGI INVICTISS.

Ego Fr. Ludouicus de Beja Perstrellus Sacrae Theologiae Do-
ctor & Illustriss. Cardinalis Palæoti Theologus, perlegi
Tractatū de Insula, vulgò dicta *de la Madeira*, & tres Orationes,
necnon quædam carmina, quæ omnia cōtinentur vsque ad fol.
nonagesimum, considerauiq. singula prout mihi fuit iniunctū
à Reuer. Admodum Magistro Sacri Palatij, nihilq. inueni fidei,
aut bonis moribus cōtrārium, aut quod de Christianorū Prin-
cipum dignitate detrahat, in cuius rei fidē manū propria me
subscripsi, die 10. Octob. 1596.

Ego Fr. Ludouicus de Beja Perstrellus Theolog.

EMANVEL CONSTANTINVS
Lusitanus patria Funchalensis atq; Doctor Theologus.

S. P. D.

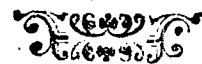
Vemadmodum Prometheus (vt
ferunt Commentitiæ Poetarum
fabulæ) cum humanum corpus
luto finxisset, Minerua adiutrice,
ignem è cælo surripuit, vt opus
illud imperfectum cœlesti men-
te animaret: Sic ego (REX IN-
VICTISSIME) luteum hoc opus, non ausus (quod
aiunt) sine cortice natare, nomine tuo tanquam cœle-
sti igne illustrare decreui, cuius radijs splendescat, & à
tenebtis in lucem reuocetur. Quare si cum Prometheo
audax vt sum, ita visus fuero, easdem pœnas soluere nō
recusabo, & cor meum tibi deuinctum Aquilæ exeden-
dum libētissimè committam. Non tamen sum nescius,
quam facile sit apud te veniam impetrare; cū præ-
fertim animi tui clementia me ad hoc tergiuersantem
incitauerit, & tanquam Minerua furto meo patrocina-

ta fuerit. Tibi autem potissimum has elucubrationes dicandas statui, vt animum meum in tui amorem fatis incitatum insigni aliqua voluntatis meae significatione demonstrarem. Si autem, vt spero, inter ea, quae ab oculis tuis abesse non solent, locum dabis, vigebit apud te nostri memoria, quoties ea videbis, toties animo tibi occurram; adero tibi absens; tacitus semper tecum loquar; meq; esse de tuis subditis vnum, de ijs maxime, qui tibi assiduam operam prebent, qui tuo potissimum honori & vtilitati seruiunt, existimabis. Quod, vt ita sit, vehementer opto; & si assequor, feram in caelum istam humanitatem; colam animo, tuebor officijs, & imitabor, quantum potero, studio certè, si minus relicebit, tibi vt satisfaciam, elaborabo. In te autem vno acquiesco, tibi vni opus hoc placere cupio. Quod si affecutus fuero, omnibus placere arbitrabor, & ad alia elucubranda de tuis, maiorumq; tuorum laudibus, me quam diligentissimè accingam. Vale, & me ama quomodo mihi ipsi efficias cariorè. Romae idibus Martij 1599.

MAIESTATIS TVAE
Humillimus servus
Doct. Emanuel Constantinus.
AD

AD LECTOREM.

VM omnia animo, rationeq; lustraveris, omnium Societatum nulla est arctior, nulla sanctior, quam ea, quae cum Patria unicuique nostrum est (vt ait Cicero). Quod grauisissimi viri magno & exacto iudicio apud se meditantibus re & consilio eam adiuuare non destiterunt: quod Aristides Atheniensis opere illo egregio comprobauit, quo adhuc exulans in patriam reuersus praclarissimam victoriam in bello contra Xerxem reportauit. Non absimile illud Camilli, qui exulans apud Ardeates, cum Galli hac Vrbe incensa Capitolium obsiderent, collecto tumultuario exercitu in eos mouit, & suos ciues obsidione liberauit. Quod illi armis, ego literis, quoad potui, efficere decreui, illosq; imitari desiderans hoc **INSVLAE MATERIAE PATRIAE MEAE** opus in lucem edere decreui; vt quemadmodum

modum illi armis, ita ego scriptis Patriam meam
aliqua ex parte illustrarem. Has autem meas
elucubrations legendas dedi; quia in externis re-
bus cognoscendis maximam solent homines oble-
tationem percipere. Vale amice Lector, &
meis elucubrations recte consule.

DE INSVLA MATERIÆ

INSVLA in Oceano ad occidentem So-
lem iacet, quæ vulgò Madera aptè lati-
nè Materia dici potest: antiquis scripto-
ribus penitus incognita, nec ab ijs qui
terre orbem descripsere; ne verbum qui-
dem de illa factum est (quod equidem
sciam) præterquam à nostræ ætatis scri-
ptoribus, qui illius meminerunt, sed quæ-
breuissimè; ita vt eius nomen vix attigerint. Distat à continenti
Europæ (hoc est à Lusitana Prouincia, quæ illi est propinquior)
millibus passuum septingentis & viginti. Est sub Imperio Regis
Lusitaniæ: ea enim à Macino reperta est; tum primum cum Ioan-
nes hoc nomine primus Imperio Lusitaniæ potiretur; dū à sep-
tentrionalibus ad Meridionales oras mercaturæ causa nauiga-
ret. In qua quidem nauigatione ingenti coorta tempestate cur-
sum nauis retinere non potuit, vnde coactus fuit nauem aduer-
sis ventis committere; ne naufragium faceret, atque ad Insulam
præter opinionem appulit, in qua; tum quid esset, cum rebus suis
valde timeret; cognoscere destitit. Quamobrem mari paccato
cupidissimus iter institutum cõficiendi, cū primum illi facultas
per Fauonium facta est, statim secundo vento vela dedit, & non
multo post ad sacrum Promontorium peruenit. Inde cum ad
Gades cõtenderet, in Mauritanorum triremes incidit, à quibus
captus & in Africam perductus est. Ea autem tempestate Lusi-
tani de Imperio atque Religione cum Afris bella continenter
gerabant: & mos erat captiuos hinc & illinc redimere. Ad
Ioannem ergo Regem Macinus scripsit orans, obsecransq., vt
pro illius singulari pietate, qua erat in omnes Christianarū par-
tium captiuos, vellet se ab hostium vinculis liberare: quod si fe-
cerit, speraret beneficij huius gratiã se breui relaturum: promit-
tebat

2
tebat enim se demonstraturum copiosam Insulam & perpulchrā,
quam nemo hactenus notam habuisset, ad quem locum ventō-
rum vi ipse paulò antè reiectus fuisset; fore etiam recipiebat, vt
esset hæc Insula magno vsui cū ad gloriam, tum ad maximas
opes comparādas. Acceptis literis Rex cōtinuò Senatum coe-
git, ad quem omnia, quæ ex Macini literis cognouisset, retulit.
Per ea tempora Rex Lusitaniæ, ceteriq. nobiliores pro multitu-
dine hominum & gloria belli angustos fines & exiguas opes ha-
bere se existimabant, & Regibus Lusitaniæ nihil magis erat cu-
ræ, quam pro Regno, & pro Religione amplificanda; quas tunc
habebant opes, effundere, & bellicos sumptus sustinere. Ideo
summo totius Senatus consensu decretum est, vt quamprimum
pecunia ad Macinum liberandum in Africam mitteretur: quod
paucis diebus effectum est. Is è vinculis dimissus Olyssipponem
venit: Cumq. Regi maximas gratias egisset, & cum eo plenius
de Insula verba fecisset, cōtinuò classem ornari, & ædificari Rex
iussit; & Macinum ad Insulam inuestigandam præfecit. Qui
Borea leniter flante in altum delatus, cum Insulæ situm initio
parum diligenter attendisset, nec sciret; quibus cœli gradibus
subiecta esset, complures dies hūc & illūc errauit, tandem casu
vel forte potius quā rei peritia optata tellus Macini, & suorū o-
culis est oblata; in quā summa omniū nautarū alacritate descē-
sum est. Facta igitur re Diuina, Macinus cū paucis scaphis Insu-
lam lustrare & speculari cœpit, vt qui nam habitatores essent,
& qui hominum mores, quid ibi cœlum & natura ferret, explo-
raret. Sed cum Insulā maxima ex parte peruestigasset, in ea ni-
hil præter solitudinē, & proceras arbores, nonnullasq. columbas
deprehendit, ita vt nemoris potius & siluæ quam Insulæ spe-
ciem habere videretur: vnde Madera, Hispano nomine, dicta
est; quod vocabulum latinè materiam significat. Postquam cœ-
li & situs amœnitatem Macinus animaduertit, atque terræ eam
esse naturam, vt ad omne genus fructus ferendum apta esset; &
præterea vidisset complures riuos aquarum, & ingentem flumi-
num copiam, reuersus in eum ipsum locum, in quem primū de-
scenderat, qui locus etiam nunc Præfecti nomen retinet, ibi pri-
mum

3
mum constitit, tūm quod nauibus esset statio satis opportuna;
tūm aquarum dulcium abundantia. Itaque ligneas casas eo in
loco quamprimum construendas curauit. Verum cum esset tanta
arborum densitas, vt nusquam facultas habitandi esset; vi-
ginti millia passuum procul ab ea parte, in quam initio descen-
derat, ignem Siluæ immisit, quæ cum sex menses perpetuo in-
cendio conflagrasset, Macinus & socij; cū flammaram impetum
sustinere non possent; Insulam relinquere & naues conscen-
dere coacti sunt. Hoc autem incendium per sex continuos
menses non vero annos (vt nonnulli parum consideratè & dice-
re & scribere ausi sunt) nō modo terram cultui aptam reddidit,
sed etiam cineribus pinguiorem & fertiliorem. Dum hæc agun-
tur Macinus nauem Olyssipponem misit; vt Ioānes de omnibus
certior fieret, ad quem scripsit daret operam; vt omnes & vni-
uersi generis artifices in Materiam mitterentur; sperare se opinio-
nem, quam de Insula cōceperat, minimè vanam fore. Itaq. Rex
ne vlla re commodis suis aut Præfecti studijs deesset, compluri-
bus onerarijs nauibus paratis; quæcunque Macinus ab eo petie-
rat; cumulatè imponi iussit: & vt illūc coloniæ facilius deduce-
rentur, præconis voce iussit edici se omnibus potestatem facere
ad Materiam nauigandi; proficiscentibus verò tantum agri di-
uidi singulis, quantum quisque colere potuisset. Quo edicto
tantus hominum concursus ad eam est factus, vt postea nemini
nisi descripto ad eum locum nauigare fas fuerit. Magnum au-
tem fuisse mortalium numerum illud maximum indicium est;
quod quinquennij spatio Vrbs vna, & duo minora oppida ædi-
ficata sunt.

Hactenus quo inuentore, quæ ratione ad Materiam nauigi-
gari cœptum sit; Præterea quomodo augeri cœperit breui de-
monstrauimus. Nunc de ipsius situ, de oppidis, de fructibus, de
incolis est agendum. Insula (vt diximus) in Oceano iacet ad
Occidentem Solem, ab Aequinoctiali linea ad Arcti sidus ab-
esse gradus triginta duos compertum est; (quod spatium cœ-
li Mathematici latitudinem vocant) Ab Occidente vero ad
Oriētem duos abesse gradus supra primum meridianum à Pro-

6
cul hinc est quidam torrens hyemali tempore tanta velocitate in mare prorumpens, vt arbores, vineas, dumeta, domos, arbuta, & obuia quæque in mare euulsa protrudat: peracto tamen spatio horarum duodecim sedatur. Autumnali tempore Materiani ligna incidunt, illaque abscisa ad ripam torrentis deferunt, vt tumefcente atque exundante torrente ligna in alueum proiciant, quæ in mare delata, & in vicinum littus post ea reiecta, ab incolis colliguntur, atque in cubi figuram in littore conseruantur, vt verno tempore possint facillè saccarum conficere: vndè si tot lignorum ferax Insula non esset, saccarum tam facillè non posset concoqui. Hinc ad millia passuum viginti est quartum oppidum, quod incolæ Ribeirabrauam vocant, latinè rapidum torrentem dicimus: decurrit enim eò loci fluuius, qui pluuiarum tempore propter aquas, quæ ex iugis montium in illum influunt, tanto impetu fertur, vt domos nonnumquam funditus euertat, & labefactet. Deinde ab hoc est quintum oppidum, quod incolæ Puntadosol appellant, latinè Solis Promontorium dici potest. Etenim eo in loco lingula est in mare porrecta, quam illic sol occidens vltimam respicit. In hoc oppido est possessio quædam satis amœna cuiusdam nobilis Materiani, (Lombadam ipsi vocant) locus est adèo amœnus, & omnium genere frugum ita abundans, vt ausim affirmare nullum, nec meliorem, nec præstantiorem in tota Insula reperiri. Cum in Insula agerem, illamque scaphis perlustrarem mecum ipse tacitus locum considerans è longinquo reliquis omnibus præferendum esse arbitrabar. Ea enim est totius Insulæ pulchritudo, vt si verno tempore eam è mari intuearis, vestitam floribus, herbis, arboribus non sine maxima oblectatione inspicias; ita vt aulæum potius ex India exportatum, quam Insula videatur. Est sextum ab hoc oppidū, quod Magdalena vocatur, quia festo die sanctæ Mariæ Magdalenæ, cum suis Macinus illuc appulit, & oppidum ædificari cœptum est. In hoc oppido saccarum præstantius, quàm in reliquis Insulæ partibus conficitur. Septimum est ab hoc oppidum, quod Calietam vocant a lapillis, quos Materiani Callaos nominant, deductum nomen. Abundat enim littus tam

Oppidum
Ribeirabra
ua dictum.

Oppidum
Puntadosol
dictum.

Oppidum
Magdalena
nuncupatū.

Oppidum
Calietam nū
cupatum.

ma-

7
magnis lapillis, vt carinis nulla sit statio secura. Præfectus Insulæ ab hoc oppido Comitum nomen obtinet. Hoc reliquis maius est, tum ciuium frequentia, tum domuum ingenti numero, & multitudine. Octauum ab illo est oppidum, quod Paul vocatur, satis angustum, & perexiguum, vt Pagus potius quam oppidum debeat nuncupari. Sunt etiam in Insulæ tergo, idest, in eo latere, quod ad Septentrionem spectat, nonnulli Pagi, & villæ permultæ; sed a rusticis tantum, & armentarijs habitantur. Hanc Insulæ partem natura fecit agrestem, & siluestrem, & ad vtilitatem incolarum, & delectationem. Illic enim pecus pascitur, inde etiam materia abundè exportatur, quæ pernecessaria est ad naues conficiendas, & ad saccarum, vt diximus, concoquendum: quod si aliundè materia illa exportanda foret, non nisi summa cum difficultate, & expensa quæreretur: nec minus est illa pars iucunda quàm vtilis, quòd solitudines plerumque maximam afferunt voluptatem. Idcirco solent incolæ illuc accedere ad animos recreandos, & ad lacte vescendum; illud vero non tam admirabile est, quam salutare, quod est perpetuum ver in materia, perpetuaque hyems, adèo enim altè surgit Insula, vt eius vertex, qui ad Aquilonem vergit, semper frigoris obligeat: at in ima infimaque parte, quod meridiem spectat, vbi frequentius colitur atque habitatur, gratissimum ver floret etiã hyemali tempore, etsi æstate ea pars calidior sit aliquanto, quàm a vertice aura calorem faciat tum mitiorem. In media autem Insulæ regione vbi Materiani villas, & prædia tenent, temperantissimo coelo fruuntur.

Postquam totius Insulæ, & ipsius locorū naturam explicauimus, superest, vt de omnibus, quæ Materia sua sponte, vel cultu producit, agamus. In quo Insula est, mehercule, admirabilis. Nam licet ipsa angusta sit, tamen nullum est genus frugis, quod sit vsui hominum vitæ, quod non ipsa ea copia ferre possit, quæ incolarum victui satis sit. Frumentum ibi colligitur grauius & melius quocumque importato, quod ex pane confecto facillè dignoscitur: magnam frumenti copiam ferret Insula, si sereretur: sed opum cupiditas fecit, vt homines sementes facere negligere-
rent

Oppidum
Paul nuncupatum.

rent, & ad faccari culturam se conferrent, cum maiora ex eo caperent & commoda & vestigalia, vnde res frumentaria ad anni menses quatuor vix suppetit; nec est frumenti penuria; cum ex vicinioribus Insulis abundè exportetur. Materiani autem illuc Maluatica vina & faccarum important. Materia præter cætera faccario abundat, cuius singulis quibusque annis arobum trecenta millia incolæ colligunt & aliquando quadringenta & plus: Id ponderis genus est apud Lusitanos, quod duas supra triginta libras continet. Id faccarum & soliditate, & firmitate, & candore, & suauitate cæteris antefertur. Vestigal vero à Regibus ita constitutum est, vt quartam faccari partem incolæ pendeant. Ratio autem faccari conficiendi est huiusmodi. Primum arundines iacentes in sulcis, quas primum plantant, disponunt perpetuò; Deinde arundines aqua irrigant sapissime, ita vt terra sulcis imposita arescere nequeat, sed perpetua vligine humidior sit. Itaque educente sole ex singulis arundinum nodis singulæ arundines nascuntur; atque in auras paulatim surgunt ad quatuor cubitorum altitudinem. Decem ferè cubitorum; tunc cum Insula reperta est; excrescebant, quod terra tunc primum reddita cultui maiores vires in producendo habebat. Nunc vero vel temporum varietate, vel defatigatione perpetuæ culturæ, vel quod aquarum frequentia, & assiduo cultu Insula gleba spoliatur, nonnisi ad quatuor cubitorum altitudinem crescunt.

Etenim cum tota Insula (vt diximus) sit montis instar, necessariò fluuij, torrentesque, atque riuuli terram in mare deducunt, rapiuntque ita corticibus suis vt pinguedine denudata vix quatuor cubitorum arundines emittit. Ea biennij spatio maturescunt: verno tempore ab ima parte maturas inscidunt, harum stirpes iterum pullulant, ita vt anno proximo alias arundines emittant, quæ non ad priorem altitudinem surgunt, sed cubito minores plus, minusue. Hæ autem anno integro maturescunt, quæ abscissæ sunt, stirpe prorsus auelluntur, & opportuno (vt diximus) tempore seruntur. Arundines vero cum ad maturitatem perueniunt a muribus nonnumquam magno damno afficiuntur, vnde a seruis magna adhibetur diligentia, & obserua-

tio ad mures quibuscumque rationibus capiendos, & enecados: captos illico suspendunt, atque ita suspensi per diu relinquuntur: id quod serui faciunt, vel maximè ob eam causam; vt suam Dominis diligentiam ostendant, illique eam probent, qui eò magis operam, & diligentiam seruorum commendant, quò maiorem murium copiam suspensam vident. Equidem cum in oppido Emanuelis Noronhæ viri nobilissimi, & diuitis animi causa (vt solet) cum illo essem, vidi longo ordine ad centum ferè passus mures suspensos, quæ cum mihi res ridicula visa esset; non est, quod rideas, (inquit Emanuel) hæc enim diligentia, quam tu rides, est mihi magno vsui: nam affert mihi in singulos annos vltra quingentos aureos nummos. Nam faccari duæ sunt calamitates; alia est horum, quos tu vides, murium; alia est generis cuiusdam vermiculorum, qui ad stirpem arundines corrodunt, sed hoc malum rarò euenit, & nonnisi maximis nebulis, quæ in hac Insula rarissimè visuntur. Huic morbo nulla est medicina, alterius hoc est remedium (quod tu maximè rides, nos vero magnopere laudamus) vt seruos continet annus in officio. Sed ad rationem faccari conficiendi reuertamur. Loca sunt in magnis prædijs, in quibus faccarum conficitur, magna, & diligentia, & peritia: cuius hæc est ratio. Primum vbi inscissæ arundines ad id loci perlatae sunt sub molam ab aqua circumactam ponuntur, quæ arundines contundendo totum earum succum exprimit. Is succus ad vasa, quæ sunt in ordinem quinque, perductus, decurrit, qui cum primum ceciderit, atque ad certam rationem deferbuerit, tum in reliquis vasis igne leniter supposito sigillatim coquitur, donec ad eam spissitudinem deuenit, quæ faccarum in formis terreis perducere potest. Spuma vero, quæ in faccario concoquendo efficitur, in dolijs reconditur. Præter primæ cocturæ spumam, quæ quidem eijcitur, illa melli est similis; paulò tamen nigrior & liquidior, ab incolis melazo dicitur, cuius apud eos nullus est vsus, præterquam ad equos faginados cum furfure & palca. Sed inde mercatores Galli, Pleumosij, & Britannici exportant, quòd in suis regionibus mellis loco vtuntur. Arundines incolæ maturas & recentes comedunt,

Saccari conficiendi ratio quæ a nullo fuit descripta.

Duæ faccari calamitates

mane ieiuni voluptatis gratia, atque etiam quòd soluunt ventrem, iecur refrigerant, sitim auferunt, albos etiam faciunt dentes. Equidem res est suauissima, nec cum saccari arundinibus, quæ Romæ venduntur, comparandæ. Utuntur etiam Materialiani ossa ex pane primùm torrefacto, deinde in succi arundinum coctura vltima posito superaddunt vitelos, quòd is cibus amissas vires maxime reficiat, atque stomachum & intestina recreet, ventremq. paulatim molliat. Hæc de saccaro satis, quæ nullus adhuc scriptor attigit. Habet etiam Insula maximam vini copiam, & omnis generis, sed vt plurimum amara & alba, atque ijs simillima, quæ Romæ Græca vocantur. Insuper vinum, quod Maluaticum Itali appellant, abundè producit, hoc tamen Cretico præstantius est, quamuis incolis nullus est aut modicus vini usus. Qua de re mercatoribus vina venundantur, & in Hiberniam, atque ad alias regiones Septentrionales & Australes, vt in Brasiliam regionem; comportantur. Fert etiam Insula magnam copiam atque propè infinitam, pomorum, pyrorum, atque omnis generis fructuum: sed præter cæteros, persica, ficus, atque pepones gimnit & magnitudine & dulcedine præstantissimos. Fructus maturescunt tempestiuus quam in Italia: nam decima quinta die mensis Maij comedere solent incolæ vuas maturas. Citria, poma, vel mala medica & punica fert ex omni genere optima, atque præstantissima, quorum tanta est copia, vt nemo citria vendat, nisi admodum auarus: fas est autem ex arbore pro arbitrio quæcunque decerpere. Insulam etiam insignem facit cedrus arbor mirabili & magnitudine & altitudine, cuius odore nihil est, meherculè, nec suauius, nec gratius: sponte Insula hanc arborè fert in summo eius cacumine. Habet in delitijs nobiles Matcriani mensas, lectos, capsas, sedilia ex cedro confecta. Illud etiam laudatissimum est, quod nullum animal in Insula venenosum, nullum vllò modo perniciosum, nullum denique visu horrendum procreatur. Nam nec lupi, nec vrsi, nec vulpes, nec aliæ horridæ feræ visuntur, sed tantum cuniculi, quorum copia est quammaxima; lepores pauci, cothurnices propè infinitæ, phasianorum mira est paucitas, columbarum ingens copia: Animalium

Ferax vini est insula.

Tempestiuus maturescunt in Materia fructus quæ in Italia.

Cedrus arbor Materie insignè fuit.

Nullum venenosum animal in Materia reperitur.

malium sordidorum duo sunt genera, murium (vt supra retulimus) quamquam mures a nauibus ad Insulam appulsis importati fuerunt. Aliud autem est pulicum, quorum numerus est, propè infinitus. Nam terram esse eiusmodi perhibent, vt ipsa suapte natura sicca, vel aliquantum madefacta pulices statim procreet; vnde inoleuit duabus rebus præcipuè incolas materiæ abundare pulicibus, & muribus. Abundat etiam mare Materialium piscibus, ijsque optimis. Habet etiam pisces monstro similes, atque præter cæteros piscem quemdam hominibus inimicissimum, quem nonnulli caniculam vocant; qui piscis natantibus maximè insidiatur: quod proprijs oculis vidi enarrare fas erit. Duo erant iuuenes, qui cum propter maximos calores (vt fit) ad scopulum quemdam haud longè ab Insula iuissent; ibique vestibus relictis natate cepissent; nec multo post cum alter natando fessus ad scopulum rediisset, & inde socium vidisset laborantem, atque semel sub aqua immersum existimans eum vel lassitudine, vel neruorum torpore retro natate non posse, iterum in mare se deiecit, vt socio præstò esset in eius salutem conseruandam, cum verò appropinquasset, vidissetque aquam sanguine foedatam, suspicatus, id quod acciderat, atque sibi vehementer timens ad scopulum iterum redijt, tum scapha properauit ad socium recuperandum, quem cum extraxisset morientem, vidit eius ventrem, & intestina a pisce illo dilaniata, & consumpta fuisse, Maracho similem piscem incolæ nominant, qui puluo similis est; multiplices habet caudas, & oblongas, quibus vndequaque circumducit, & ligat homines, vt nec pedibus, nec manibus queant se ipsos adiuuare. Hæc de illis quæ Materia suis incolis producit explicanda, & scribenda habuimus, quæ à nobis satis scripta esse arbitramur. Nunc de Incolarum moribus, & natura agendum est.

Incolæ materiæ a Lusitanis orti Lusitana lingua vtuntur, quæ apud Iberos habetur rudis, & impolita; iucunda ramena & quæ risum faciliè excitare valeat: Italis vero præ suauitate

Mare Materialianum abundat piscibus.

Piscis monstro similis.

Materialianis Lusitana lingua vtuntur.

te. Tuscæ & Romanæ linguæ risui est veluti Insulæ, & Cenomanorum sermo. Mihi autem valdè mirum est Lusitanos adeò ab Italia remotos, & omnium Hispanorum vltimos, tamen ad Hetruscæ linguæ vocabula propriùs accedere. Quod cum mecum ipse cogitasset, quæ nam esset eius rei causa, nullam aliam reperiẽbam, quàm propter locorum longinquitatem minus exteris gentibus patuisse ad illos accessus, ita peregrinitatem, quæ vel maximè est vernaculæ linguæ corruptrix, in Lusitaniã minus infusam fuisse; glorienturque nostri se solos Hispanos esse veros, quod non modo suæ Sedes a Barbaris occupatæ non fuerint, sed quamplurimi ex reliquis Hispanijs pulsi in Lusitaniã tamquam in portum confugerint. Ita sermonem illum, qui ex Colonijs Romanorũ deductis apud eos receptus fuerat, minus læsum extitisse arbitratur: quibus rebus, quanta sit adhibenda fides, aliorum sit iudicium. Attamen sermo Bethicorũ corruptior, Tarraconensium vero corruptissimus, eorum maximè, qui ad Gallias pertinent: quod eorum loca multæ, atque variæ nationes tenuerint. In ea vero asperitate sermonis habent Lusitani vocabula quædam aptissima. Nam factuum & rudem, quem Castellani nesciunt, Lusitani paruum vocant: paruuli enim ob ætatis imbecillitatem rudes sunt, & stupidi, Temerarium vero, & crudelem, ac scelestum, Sandeum appellant, tamquam sine Deo. Iure enim Deus Opt. Max. ab eiusmodi hominibus longè abest. Atque multa quidem dici possent, quæ quando ad rem nostram non multum pertinent in præsentem prætermittenda putauit. Sed ad Incolas Materiæ reuertamur. Materiali easdem leges, quas Lusitani, & instituta obseruant; quare quæ de Materialibus explicabuntur, eadem ferè de Lusitanorum moribus dicta esse arbitrandum est. Summum apud eos Magistratum tenent duo viri, quos ipsi capitaneos vocant. His initio, & eorum posteris Rex Lusitaniæ totam Insulam traddidit bipartitam Regis nomine perpetuò regendam; Alij Urbem ipsam vsque ad oppidum do Paul., Alij quod est ab Vrbe,

vsque

Materiali
vtuntur ijf
dem legib⁹
quib⁹ Luuit

vsque ad oppidum Machici. Pene vtrumque horum est summa iurisdicendi, atq; omnis vitæ, necisque potestas, vt neuter illorum in alterius iurisdictionem interpellari possit. Sunt etiam alij Magistratus minoris tamen potestatis, eorum præcipuè, qui res vrbanas, qui vectigal curant; qui controuersias pro tribunali discernunt, dirimuntque. Ab omnibus tamen Magistratibus est prouocatio ad Regem. Id quod factum esse arbitror, vt populus Materialis Regem habere se sciret; & nullus in potiundæ Insulæ cupiditatem illaberetur. Quare cum incolarum, cum Lusitanorum est in Regem summus amor, & incredibilis obseruantia, atque mira etiam de eo opinio, nihil temerè, nihil iniuriè facere, nec decipi posse existimant, sed quæcunque Rex iusserit feceritvè, ea diuinitus ab ipso tanquam à Deo aliquo iussa, aut facta esse arbitrantur: ita Rege Lusitaniæ aut potentior, aut sapientior, aut clariorem putant esse neminem. Tante autem aliorum Principum Christianorum existimationem esse ducunt, quanto grauiores inter se similitates exercent, bellaque pro Christi religione neglecta continenter gerunt, suosque Reges summis vsque ad cælum laudibus efferunt, admiranturque; qui tot Prouincias subegerint, tot Regna superauerint, qui nostræ religionis hostes infringant & sub iugum mittant, atque ad Christi cultum redigant. Itaque Christianum nomen vsque ad extremas Africæ Asiæque gentes eius auspicijs coli, & obseruari faciãt. Materiali autem sunt natura acuti, callidi, laborum patientes, cibi temperantes: nullus enim apud eos est ferè vini vsus, tantum senibus licet vti vino sine ignominia; adolescentibus vero & præsertim mulieribus haud minimum est dedecus vinum bibere, propterea quod existimant, quæ bibax sit, eandem esse meretricem. At iuuenes vel ob eam causam vino abstinent, nè mulieres, quas amant, vini odore, a quo maximè abhorrent, malo anhelitu offendant. Ars musica in magno pretio est apud Materialios, fidibus ferè omnes non nihil scire student; in cantu graues sunt, & queruli; puellas

Maxim⁹ Lu
sitanorũ er
ga Regem
amor.

Materiali
sunt, & calli
di, & acuti.

Materialis
nullus est v̄
ni vsus.

etv

B a quarum

quarum amore capiuntur, miserè at que perditè amant: Virginibus vero in Regia vitam degentibus, vt facilius nubere possint, palàm amari permittunt, & suos amatores alloqui, & ab eis dona accipere sinunt; ducunt enim vt plurimùm vxores non dotis cupiditate, nec rei familiaris augendæ causa, sed beneuolentia, & amore adducti. Multi ex nobilioribus nulla ratione dotis habita vxores duxerunt. Nam vt ex multis vnum commemorem Emanuel Noronius, Mariam Taydam a patre indotatam accepit: Virginibus autem fas est, cum desponsantur, aut cum dotem stipulantur vtriusque familiæ, aut patris, aut mariti nomen accipere, nec postea mutare licet, sed ipsum retinere oportet. Mos est, & institutum Lusitanorum, vt ditiores, & potentiores dotem nõ modo Virginibus dent, sed etiam iuuenibus, qui septem annos eorum commodis inseruierunt; Quam legem Rex ipse Lusitaniæ maximè obseruat: nam adolescentibus summo loco natis, cum vxores ducunt, certam pecuniam quasi dotem quamdam statuit. Idem quoque Regina facit Virginibus sibi inseruientibus. Et mehercule lex est omni laude digna; quæ ab officio charitatis proficiscitur. Hæc autem lex si in Italia lata esset pernitiõsa admodum, & haud faciliè obseruari posset; multum enim interest apud Italos an apud Lusitanos huic legi pareatur: nam illic propter hominum paucitatem, diuites tantum, & sanguine clari hominum liberorum opera vtuntur; cæteri seruos habent. In Italia vero est tanta hominum copia, vt serui ex Aethiopia contemnendi sint, cum liberi passim famulentur. Quod si inseruientibus pueris dos ab Italis esset statuenda, nullæ profectò essent tam amplæ opes, quæ ad legem obseruandam satis essent; quin multi atque proprè infiniti alijs famulari mallent, quam ipsi aliorum seruitio vtì. Itaque non solum tanto commodo priuarentur, sed etiam quamplurimi fame, & inopia perirent. Est ergo clarum nonnullis in locis aliquam legem vtilem esse, & pernecessariam: in alijs vero in vtilem, & superfluam, atque etiam perniciosam. Nuptæ

Sponsæ vtriusque familiæ, aut patris, aut mariti nomen accipiunt.

verò

verò summa cum diligentia obseruantur, nec eis licet aliquo exire nisi, vel marito in primis, vel vxoris fratre, aut filio comitante. Omnes ferè sunt Zelotipi, ita vt proximioribus consanguineis vix confidant. Id autem habent Lusitani præ alijs excellentius, quod in Dei timore, & religionis cultu adeò sunt diligentes, vt nihil aliud eis curæ sit, quam Deum colere, religiosos homines obseruare, & venerari. Quare Reges pro religione propaganda magnos labores tolerarunt. Ideò in insigni armorum habent scuta quinq; vt quinq; Regum deuictorum memoriam retineant, quos bello Rex primus Alphonsus superauit, qui Portugalliæ comitatu successione iure gauisus est, Ducisque appellationem per viginti septem annos obtinuit ad insignem vsque illam in Agro Oricheni pugnam in qua manum aduersus Ismarium, & quatuor Sarracenorum Reges conferturus ab exercitu suo vltro, citroque Regium nomen sibi comparauit. Cũ omnes eo die Sacrosanctum Eucharistiæ Sacramentum suscepissent: indecorum quippe videbatur quemquam in quinque hostes reges concurrere, qui & ipse saltim Rex non esset. Hac die Christus Crucifixus in aere pendulus, ipsiusque Alphonsi oculis obuersatus in hanc vocem erupit. In hoc signo vinces. Quo nomine huiusmodi insignia Portugalliæ Regibus ascripta sunt; eademque die quinque illi Sarracenorum Reges retardati, atque è medio sublati sunt. In insignibus autem Regum Lusitanorum hæc habentur, Scutula quinque Armigerum decussata, crucisque formam exhibentia maiori scutulo conclusa in campo argenteo, scutulo vero vno quoque quinque denarij circumsepti tenentur decussatim constituti. Hæc autem non modo quinque vulnerum Christi hieroglyphica sunt, sed & triginta denariorum, quibus ipse venditus fuit symbolum exhibent: adde & denarios quinque scutulo circumscriptos eius esse victoriæ specimen, quam Rex vnus a Regibus quinque Diuinis auspicijs reportauit. Septem verò Castellorum auctione insignia Alphonsi Tertij temporibus accepta

Alphonsus primus Rex Portugalliæ ab exercitu suo Rex fuit acclamatus.

accepta fuerunt. Rex autem Emanuel in stemma suum sphaeram assumpsit, quod ad posterorum etiam insignia percrebuit, latissimi videlicet Imperij symbola, quod in omnes orbis partes Rex Lusitaniae fortitus est. Unde magna reprehensione quemdam Lusitanum dignum esse arbitror, qui dicere ausus est, ea quae diximus non ita vera esse, cum apud Lusitanos vehementer increbuerit, & illa quae ad religionem spectant potius amplificanda, quam diminuenda sint, & nullam ipse rationem afferat, qua illam suam nouam opinionem confirmet; quinimo suo ipse proprio gladio se iugulat cum ex eius dictis nostra sententia seu potius veritas innotescat. Nam eo ex tempore quo Lusitani proprium Regem sortiti sunt pro Christi fide cum hostibus in Africa, & Asia manus conseruere non solum Mauros ex Regni sui finibus expellentes, sed in Aethiopia, Arabia, ac in vniuerso Oriente, & (vt vno verbo dicam) ultra Indum, & Gangem pugnando proprio sanguine Christi fidem ferè per vniuersum Orbem propagarunt, & in ea loca peruenerunt, quae nec Semiramis, nec Dionisius, nec Magnus Alexander auditione perceperunt, nec fama ad eorum aures pertulit, quamuis aliquam partem superarint. Lusitani autem maxima eorum gloria, & nomine, & praecipue Dei Opt. Max. laude ab omnibus victoriam reportarunt. Hoc autem lectorem admoneo, vt animo secum reputet, quam variae res, & vehementer admirandae sint à Lusitanis in India intra, sex, & viginti annos effectae. Quae maria? Quae littora? Quae regiones exploratae? Quae bella contra Reges potentissimos inuicta virtute gesta? Qui terrores neglecti, & contempti, vt tantorum laudem non hominibus, sed Deo, qui praesentiam suam nostris sepe numero declarabat, summa ratione tribuendam. Quod tum multo clarius apparebat, cum aliquando eueniebat, vt ipsi Lusitani sibi nimium praesidentes ab hostibus eisdem vincerentur, vt intelligerent inanes, & irritos hominum conatus fore; qui non fuerint caelesti praesidio suffulti. Vt autem duo,

vel

vel tria exempla commemorem, quo id confirmemus, est enim altius reperendum, vt omnes intelligant non humanis viribus, sed auxilio Diuino victorias comparari. Tempore enim quo in India Malaca fuerat a Bintami Regis obsidione vexata, & postea Antonij Corrae aduentu liberata; Corrae cum Urbem hostium metu liberatam cerneret, Pegum iter instituit, & Martabaum maritimam Regni illius ciuitatem secunda tempestate peruenit: Interim apud Pacemenses ingens tumultus exoritur, vir enim quidam regnandi cupidus in Regem insidias comparauit, illoque occiso Regnum occupauit, & viginti quinque Lusitanis, qui eò loci versabantur, necem intulit, opesque illorum abstulit, & quibus signis potuit quanto odio nominis Lusitani teneretur, ostendit. Garcia Sala, qui tum Malacae praerat, nauem vnam armis, & munitionibus, & valido militum praesidio diligenter instruxit, illique Emanuele Pacicum praefecit, cui praecipit, vt oram, quae inter Pacemensem, & Axemensem portum interest, summa vigilantia specularetur ne comestum vllum in Urbem importari, neue cuiquam in altum piscandi gratia euehi liceret: Hoc autem belli genus acerrimum erat. Nam gens cibus importatis vitur, & piscibus plurimum alitur. Vtriusque rei vsu prorsus impedito necesse erat Urbem inopia atque fame cruciari. Id Paciecus non segniter exequutus fuit; verum cum aquae recentis desiderio teneretur, scapham in terram propius Urbem misit. In ea autem praeter Remiges viri quinque vehabantur, qui in fluuium subiecti aquationem fecerunt, deinde secundo fluuio nauem repetebant, cum ex improviso hostes innumerabiles vtramque fluuij ripam occuparunt. Tum lapidum atque sagittarum multitudo grandinis instar in nostros decidit, ita vt maximum vitae discrimen adirent, qui tamen parmis relictis cum totis viribus scapham incitarent, è ripis emersi in altum vecti sunt; sed cum aestus esset aduersus, & ventus eos deficeret tres naues humiles quidem, sed valde longae multorum militum capaces, quae remis impelluntur, armis, &

vali-

valido militum præsidio munitæ, quibus multi homines no-
biles vehebantur, scapham consecutæ sunt. Nauibus præ-
erat Laxensis vir egregiè fortis, qui Zudamecius appellaba-
tur. Nostri obstinatis animis decreuere mori potius, quam
seruitutem pati. Deindè cum omnem suam spem in Chri-
sti numine collocassent ad pugnam se comparant. Vnus ex
quinque viris Lusitanis tonfor erat: is cum esset summis vi-
ribus, & animi singulari alacritate præditus, nauis prætorix,
quæ reliquis antecesserat, & in scapham inuaserat, proram
manibus arripuit; quatuor reliqui in nauem conscendere,
quos ipse secutus fuit tantoque impetu in hostes irruere, vt
multi se metu in mare deijcerent, Dux suis a tergo ense di-
stricto ferociter instabat, & mortem illis nisi ferocissime pu-
gnarent, minabatur. Et cum nihil neque exhortando, nec
minitando proficeret, quatuor occidit, erant adhuc hostes
ancipiti metu districti. Qui enim Lusitanorum impetum
sustinebant, ab illis cedebantur: qui fugiebant, erat Ducis
ipsius manus necessario subeunda. Tandem postquam
aliquo spatio fuit vtrinque dimicatum omnes hostes aut
ferro conscissi, aut fluctibus demersi sunt. Tantus enim illis
terror iniectus est, vt se in mare demitterent, ipseque Dux
multis prior vulneribus acceptis se in mare præcipitem de-
dit. Erant autem supra centum, & quinquaginta, qui naue
illa vehebantur. Reliquæ duæ naues cum primæ casum o-
culis aspexissent, metu perterritæ constitere, sed eo tempo-
re nostri erant ita labore debilitati, & vulneribus confecti,
vt nullas ad resistendum vires haberent. Sed eodem numi-
ne: quo nostri fuerunt in prælio confirmati, vt tam admi-
randum facinus ederent, hostes exterriti sunt, ita vt eos ag-
gredi non auderent. Nauis hostium capta remulco ad na-
uem primùm, deinde Malacam perducta, & in terram sub-
ducta, & integumento contacta fuit, vt diutissimè perma-
neret miraculi stupendi monumentum. Aliam nostrorum
victoriam (non ulla quidem ostentatione, aut iactantia, sed
Dei potius gloria) commemorabo. Solimanum atque Xa-
tariam

tariam par Belluarum Christiano nomini semper infestissi-
mum in Oriente suadendo, rogando, pollicendo, adiuuando
effecerunt, vt potentissimi totius Asiæ Reges in Lusitano-
rum nomen delendum funditus conspirarent; nec dilatum
bellum. Nam Goam nostrorum in India Metropolim ab
omni propè Bellico apparatu, quæ classem atque militem
rei gerendæ causa diuersum peregrè dimississet, imparatam.
Hidalcanus Rex nullo indicto bello, imo vero nulla tum
belli suspitione flagitiosissimè improuisus obsedit. Quinque
& triginta equitum, & sexaginta peditum millibus; atque
ijs quidem stipendiarijs omnibus præter ingentem volunta-
riorum militum numerum, atque infinitam stratorum mul-
titudinè, tormèta vero maiora ad oppugnandū comparata;
quadragesima etiam elephantorum numerum. Quam obsi-
dionem cum Goenses propè annuam tolerassent, classiarij
militis, & quidem victoris aduentu, qui septem tantum na-
uibus, Dachenorum Regis septuaginta nauium classem in-
structissimam prælio vicisset, Hidalcanum caesis suorum duo-
decim millibus, suffocis atque confectis, elephantis, equis-
que quamplurimis summoerunt; multis bellicis machinis
atque impedimentis præcipiti fuga passi n relictis. Eodem
tempore Zamalucus, sed maiore tamen apparatu atque de-
lectu Chiaillum copias adduxit, Urbem naturæ atque ope-
re minimè munitam, quam longa atque diuturna obsidione
quamdiu pressit, præclara sunt à nostris edita facinora, sta-
tionem tueri non contentis ad hostem quoque ausis progre-
di, manumque conferere. Itaque multis magnisque hostis
affectus incommodis pacem a nostris malo coactus experi-
uit. Hostem enim miraculorum magnitudo terruit, quippe
cui species Beatissimæ Virginis nostris pugnantibus adesse
visa est; tum quia penetrare ad nostros atque irrumperè tan-
tum licebat; mare quod statim horis adfluxisset, stetit illud,
nec post legitimum naturæ tempus refluxit, aditus occlusit,
hostes prohibuit, nostros seruauit, sic prorsus, vt animad-
uerterent conterriti hostes se non cum mortalibus, sed cum
C Deo fluxit.

Hidalcanus
Goam obsi-
dit.Maximè mi-
raculū Bea-
tissimæ Vir-
ginis adfuit
nostris pu-
gnantibus.
Mare stetit,
nec post legi-
timum nature
tempus re-
fluxit.

Hofles ad-
ducti mira-
culis Chri-
ftiani facti
funt.

Deo bellum gerere; quod & ipsi etiam palam confiteban-
tur, nec nulli miraculis adducti volentes etiam Christiani
facti sunt. Hæc exempla adeò manifesta eò commemoravi,
vt nostros admonerem, ne Dei numen illis valde propitium
offendant. Nec enim intelligit is, qui secundis rebus effertur,
quam subito omnes humanæ opes euanescent, & ex
quam alto gradu multi principes maximi cum omnium
mortalium admiratione conuiderint, neque quanto seueri-
tatis impetu summus ille iudex eorum statum, qui sibi ni-
miam præfidunt quasi turbine quodam conuellat, & dei-
ciat. Cui enim exploratum esse potest omnia sibi ad extre-
mum vitæ spiritum feliciter euentura? Quis est, qui sibi
queat diem, vel horam potius omni calamitate liberam pul-
liceri? Vt enim tenebræ lucem consequuntur, vt aduersa
tempestas solet nauas, & vectores inopinantes opprimere,
sic casus acerbi florentem statum sapenumero perturbunt,
malorumque omnium fluctibus obruunt, & ad miseræ sem-
piternæ seopulos allidunt, & quo magis homines securi
sunt, eò grauius cum in eos calamitas incurrit, affliguntur.
Quod circa sapientis est omnia mala, quæ possunt singulis die-
bus, & horis, atque adeò momentis incidere multò ante me-
ditari; Stulti vero, & insani in secundis rebus humanæ im-
becillitatis obliuisci, maximè autem cum sapenumero vi-
deamus Dei numen interdum eis quibus est magis infen-
sum adumbratæ felicitatis vsuram longiorem tribuere, vt
eis, qui ad officium redire nolunt, vno temporis momento
vulnus multò altius infligat. Idcirco Dominus monet ne
simus illis similes, qui Noè temporibus securè vitam tradu-
cebant vsque ad illud tempus quo fuere repentina illa elu-
uione, quam nullo modo vitare potuerunt, oppressi. Illo
enim subito Ciuitatis incendio docet iudicium illius, homi-
nes improvidos quasi occulis laqueis impedire, quominus
possint, ex supplicijs, & cruciatibus sempiternis emergere.
Sed ad instituta reuertamur. Tempia incolis Materiarum ve-
tulis tantum frequentius adire licet: atate vero, & forma

Optimum
exemplum.

Tempia ve-
tulis tantum
adire licet
quotidie.

112511

020

0

præ-

præstantibus festis solum diebus, nec ijs omnibus sed so-
lemnibus. Matronæ cum magna pompa incedunt, clienti-
bus & pueris præeuntibus, qui puluinaria aurea vel serica,
item tapeta atq; aulæa portant, vt ijs stratis pro dignitate
possint consistere. Has non decet eos audire nisi flexis geni-
bus ad terram, nec similiter eos alloqui. Res familiaris ni-
hil curæ est matronis, nec illa quidem quæ intra domus
parietes est. In se componendis tantum est omne earum stu-
dium; omnes autem homines, qui Insulam incolunt aut li-
beri sunt, aut serui. Hi tribus modis nomina sortiuntur aut
a lege, vt ij qui Mauri vocantur, aut a colore vt Aethyopes,
quos nigros vocant, aut a procreatione, vt quibus ex nigro aut
alba seruis; aut ex nigra & libero, aut contra procreantur,
mulati isti vocantur, quod non ex eodem genere seminis
procreati videantur; qui nec nigri nec albi, sed oliuaceo
sunt colore, & subnigro ex mauris pleriq; sunt, atq; ne-
quam, improbi aut fugitiui sunt; nec mirum, cum olim
& ipsi liberi fuerint, victi enim prælio seruituti addicuntur,
eam seruitutem ægrius ferant; atq; ob eam causam cathe-
nis æneis, aut compedibus ferreis vsque vincti tenentur,
At nigri persæpe boni sunt, & fide optima sed ingenio rudi,
& hebeti; atq; eam esse eiusmodi seruorum naturam ferunt,
vt nisi illos in assiduo contineant labore, atq; nonnunquam
etiam flagellis cædant, facile ad malum genium labantur.
vnde hi vitam durè admodum agere coguntur; nec tamen
vt mauri vincuntur, nisi cum aliquod pessimum facinus ad-
miserint. Fusci colore, cum omnes ferè vernæ sint, omnibus
seruis præstant, & quia liberaliter seruiunt, nonnunquam
à dominis manu mittuntur. In seruis vendendis aut emen-
dis magnam emptores adhibent diligentiam. Nam cum
deambulatione, & agilitatis cursu periculum faciunt; cum
membra diligentius perscrutantur, an, & aliquo sint morbo af-
fecta maximè perspiciunt, vt rum dentibus careant: quibus
enim dentes desunt, ij debiliores ad laborem existimantur;
quod præcipuo careant instrumento sumendi cibum vnde

Duo homi-
num gene-
ra incolunt
materiam
aut liberi
aut serui.

Nigri sunt
boni sed in
genio rude.

Magna ad-
hibetur di-
ligentia in
vendendis
seruis.

1724

C 2

vires

**vires oriuntur; Qui producendi sunt oleo quotidie un-
 tur, ut eorum corpora leniora, & nitidiora reddantur. Li-
 berorum autem hominum duo sunt genera: vnum nobi-
 lium, alterum plebis. Nobiles apud eos in primis habentur,
 qui a suis maioribus tamquam per manus traditum fami-
 liarum splendorem acceperunt, quem, si opes securae fuerint,
 in magno habentur honore. Horum omnium studium tum
 in amore, tum in venatione, tum in equis alendis, tum in
 gratia Regis incunda, & conseruanda positum est; quod a
 Rege ipso non modo opes, sed honorum gradus proficif-
 cuntur. Sunt autem nobiles in aula Regis perquam fre-
 quentes: Reges enim Lusitaniae nobilitatem quamplurimi
 faciunt. Est namque hoc a Regibus institutum, ut omnium
 puerorum a nobilibus parentibus procreatorum nomina
 scribantur; quibus non modo grandiore aetate, sed ab incun-
 te etiam in Regia vitam degant. Reges autem stipendia, &
 pensionem quamquam non amplam decernere solent; nec ijs
 tantum, sed suis etiam educatoribus, (quos ipsi Ayos vo-
 cant, ab alendo nomen deductum) qui ut officium eiusmo-
 di puerorum alendorum maioris sit dignitatis, & auctori-
 tatis, alio quidem honore (quem ipsi scutiferum vocant) a
 Regibus ornantur, cuius officium est in itinere, & in praelio
 Regem praerere; atque tamquam stipatores pro Rege, & pro
 Regno pugnare, & dimicare. Itaque omnes ferè lusitani sti-
 pendijs Regiam frequentant, & eorum magistri, ut dictum
 est, ipsius Regis quasi satellites sunt. Horum est officium
 pueros bene moratos facere, ut verecundi, ut affabiles, ut
 modesti, ut liberales, ut fortes, ut maiorum suorum imita-
 tores sint: si quod egregium facinus ab eorum maioribus fa-
 ctum fuerit aut pro Rege, aut pro Regno, aut pro dignitate
 familiae retinenda aut amplificanda, soepius commemora-
 re solent, idque ad imitandum proponere, turpitudinem fer-
 monis maxime detestari, & praesertim in Deum & Sanctos
 maledicta, & vaniloquentiam qua nihil est apud nos hac
 detestabilius; quin & Lusitani cum ex animo vehementer**

Ius iurandi
 Lusitanorum.

2217

irati

irati iurant, nihil magis quam per suam barbam, eam tunc
 ipsi manibus apprehendunt: quod iusiurandum inuiolabili-
 ter obseruant. Sed Christi religionem, ut habeant, eos in pri-
 mis docent, in omnibus actionibus leuitatem, ut fugiant,
 temperantiam, & prudentiam colant; artibus vero liberali-
 bus atque disciplinis a paruulis tantum operam dant; in re-
 liqua vero aetate perpauca, vel potius nulli. De alijs exer-
 citationibus nulla in re magis quam in equis regendis, ha-
 sta simul, & clypeo aptè ferendis corpus exercent. In Re-
 gia pueri nobiles seruire nihil faciunt, tantum Regem se-
 quuntur, & cum is prandet, aut coenat genibus flexis pro-
 pius assistunt. Tum Rex nonnunquam ab educatoribus in-
 quirat de puerorum ingenijs, de studijs, de moribus; atque
 ut quisque plurimum proficit, ita a Rege maxime collauda-
 tur, fructibus quoque manu plena donatur. His autem cum
 adoleuerint maiora stipendia statuuntur, quandoquidem,
 ut in reliquis Hispanijs, & Gallijs, ita in Lusitania statutum
 est, ut qui maior est natus patris bonorum haeres sit; idcir-
 co quamplurimi paupertate coacti varias regiones adeunt,
 Africam, Aethiopiam, Indiam, & multas atque varias In-
 sulas, quae Regis Lusitaniae Imperio parent. Horum nobi-
 lium a Rege maxima ratio habetur; ijs Castella, Ciuitates,
 Prouinciae decernuntur; classibus, militibus, equitibus praefi-
 ciuntur, exercituum Imperatores creantur; Ita cum ipsi
 opes, & gloriam facile consequantur, tum Regis Imperium
 maxime dilatatur, ac nomen Lusitanorum longe lateque va-
 gatur. Militaris autem apud eos disciplina tantum est equi-
 tum; nam pedites nullo ordine, tumultuarieque dimicant
 ensibus, scuto, & pili tantum utuntur: nonnulli scorpiones
 habent; hastarum autem oblongarum, (quas vernaculo ser-
 mone picas dicimus) magnum usum habent, & noui generis
 tormentorum, quae Itali, & aliae nationes scopetas vocant.
 Loricati equites siue cataphrasti apud eos sunt nulli; omnes
 enses, clypeum, vel hastam ad bellum ferunt. Contractis
 cruribus equitant, cuius rei ratio illa est, vel quod agilira-

Nobiles
 Pueri in Re-
 gia nil fa-
 ciunt ser-
 uile.

Primo ge-
 nitus est ha-
 res patris.

Nobili-
 tas
 maxima ha-
 betur ra-
 tio.

Tantum e-
 quitum est
 militaris di-
 sciplina pe-
 ditum tumul-
 tuarie dimi-
 cant.

2218

tem quamdam atque vim maiorem ad hostem feriendum assequuntur; vel quod minus crura lædi possint. Nam pedes mauri quibus cum bella continenter gerunt, vnius cubiti, vel paulò maiores baculos ad bella ferre soliti equorum hostium crura petebant, cumque equitibus crura ferro circumdare vsus non esset, sed inermia habere, id optimum illis visum est remedium, ne crura ab hostibus frangerentur, pedibus contractis equitare. Cum autem tempus opportunum aut pax secuta est, ne otio molles atque deteriores fiant, ludos atque certamina ineunt in pugnae speciem: equitum duas turmas faciunt, harumque duos ductores; ut verò singuli equites, cuius ducis sint, dignoscantur, in ipsoque certamine certus ordo seruetur, neve aliqua intercitantium turbatio eueniat, suos uterque equites ductor ad suum arbitrium certi coloris vestibus insignitos reddit lineo velo vel serico circumcaput reuoluto, ita in patentem campum spectatõibus agmina deducuntur; quæ dum bini, aut terni paresque vagantur discurrentque, hastilia vibrando, soluiuntur: tum bipartitis agminibus, & hastarum loco arundinibus susceptis, tympanis, tubaque signo dato, vnius agminis equites ordine eodem atque numero, quo plateam lustrauere, magnis clamoribus excitatis alterum agmen adoriuntur, quod præcutis arundinibus petunt, quibus missis se ad suos velocissimè recipiunt, terga, & capita scutis regentes. Nam subito equites secundi vehementius insequi, & similibus telis petere contendunt; & his fugæ datis totidem primi agminis hostem persequi atque ferire nituntur. Ita cursus vtrò citroque iterant, donec ad vnum omnes vtriusque agminis equites in certamen venerint. Tum numero paulatim aucto quaterni scilicet, deinde quini, post seni iterum certamina reuocant. Huiusce certaminis genus est nobilium tantum, cuius vsus est, in Regia frequens, delectationis, & exercitationis gratia, atque in primis, ut suis amoribus sese ostentent. Est insuper aliud ludorum genus, quo tauros interficiunt; qui etiam in Italia, & Romæ olim

Nostris equi
erant pedibus
contractis.

Ludus can-
narum.

Taurorum
ludus.

1231

cele-

celebrabantur. Alia tamen ratione in Lusitania fiunt, quam in Vrbe: nostrorum morem hac in re docere iucundum fore arbitror. Ludos huiusmodi nobiles equo faciunt, seu potius equitando tales ludos exercent; ita primum omnium equites vestibus auroque ornati in campum descendunt sine scuto hastas tamen lucenti ferro præmunitas dextera gestantes. Qui simul atque pares discurrendo, quemadmodum supra docuimus, spectantium ora lustrauerint, tum fortis è carcere taurus, quem stimulis, & clamoribus ad iram concitatum modo à dextro, modo à sinistro cornu aggrediuntur, itaque nonnunquam etiam ex aduerso, sed hoc raro, cum non sine magno periculo fiat, partim quòd taurum eòtrauenientem ferire difficilius est; partim quòd valentissima bestia non modo equum cornibus ferire, sed & equitem simul, & equum in terram prosternere facile possit. Terga autem tum vertere, & è præsentis periculo tam citò elabi, urgente tauro, haud facile est. Quam ob causam nunquam ab equitibus taurus hasta læditur nisi celerius ipsi fugæ se dederint; tanta autem agilitate, tantaque non modo velocitate sed arte quadam, & modo fugiunt, ut non rapido cursu longius abesse velint, sed cursum concitare tantum, quantum tauris ad insequendos equos, satis sit: ita fit, ut spectatores non modo voluptate, & admiratione afficiantur, sed etiam, quando periculum equorum, equitumque perhorrescunt, quod tauri cornibus iam figere videantur. Cum vero taurum acrius insequi animaduertunt, nec equo id loci spatium esse, quo longius progredi possit, tum hasta in frontem immissa ferire, atque statim velociori cursu fugam arripere conantur. Quod si interea loci alicuius equitis salus in discrimine veniret, alij præsto sunt, qui taurum ad se diuertere hasta cominus intentâ, curant; & in aliam partem ad certamen trahant. Taurorum enim hæc est natura, ut in quocumque inciderint, id primum feriant, atque interficiendum oculos claudant: ita facillime tauri illiduntur, quare in hasta summo acumine signum quoddam fer-

Maxima, re
rorum agi-
litas.

Natura taurorum.

1232

ricum

Signum ad fallēdos tauros
 ricum non tam elegantiae causa, quam ad fallēdos tauros
 ferunt. Iis autem ludis & exercitationibus, cum aut tem-
 porum opportunitate, aut alia causa prohibentur; alij ad pi-
 lam, alij ad talos, alij ad alia ludorum genera, quae quisque
 sibi magis ad arbitrium comparat, se conferunt; plures ta-
 men ad dominarum seruitium, & confabulationem, & ani-
 mum & corpus intendunt; atque eam ob causam corporis ni-
 tori, & elegantiae maxime student. Ultra enim quam vi-
 ros deceat, nec vero foeminas, aut aulam Regiam, nec do-
 mum quemquam inuiserent, nisi aut bene & eleganter co-
 mmati, & omnibus sordibus expurgati. Quouis genere ve-
 stimentorum, vel holoseri-
 corum, vel auratorum uti lege
 prohibitum est, praeter thoracem & crepidas; eam legem
 Rex tulit, ne nimis sumptibus nobiles sua patrimonialia stul-
 te profunderent, consumerentque; neque pecunias exteri mer-
 catores auferrent ex Regno. Regem autem, quae sunt eorum
 opes, imitari conantur; Ideo Rex legem quam de indumen-
 tis tulit, ipsemet in primis obseruat, ut ex eo alij exemplum
 sumant. Memini me audisse a patre meo, qui Ioannem
 huius nominis tertium Emanuelis filium vidit, cum Catha-
 rinam Caroli quinti Imperatoris sororem in uxorem duce-
 ret, indutum esse vestibus laneis nulla arte elaboratis. No-
 bilium Lusitanorum vestes quamdam grauitatem praesefer-
 runt; superiore praesertim veste, quam vulgo capucium vocant,
 atrii coloris qua semper vtuntur sine limbo, & alio quo-
 uis ornamento, sed simplici & vndique clausa, & satis oblon-
 ga. Plebs Materiana aliquanto mihi liberior videtur Lu-
 sitana: artificibus enim & sordidis quaestibus minus studet;
 quod apud eos serui, ut plurimum vilia ministeria obeunt,
 & quamque ex operibus mercedem capiant, eam omnem he-
 ro lucrantur. Sunt ergo haec plebis studia, nauigandi ra-
 tionem habere, agriculturam exercere, nobiliores obser-
 uare, eorumque patrocinia suis obsequijs acquirere. Gla-
 diatoriam ad bellum, musicam ad amorem addiscere, cho-
 reas ducere, demum palastram exercere, & venationes tau-
 rorum

Vestes nobi-
 lium Lusita-
 norum praeseferunt gra-
 uitatem.

Studia ple-
 bis Materia-
 nae.

rorum celebrare. His duabus exercitationibus (ut existi-
 mo) omnes homines antecellunt. Taurorum venationes
 plebs, infimaque multitudo pedibus exercent; summa qui-
 dem agilitate, & audacia; non enim armis freti ferocem
 taurum aggrediuntur, cum ne quis ense, aut venabulo,
 alioque quopiam telo taurum feriat, publico edicto cauea-
 tur, nisi ad opem, hominique salutem ferendam, aut signo
 dato (datur autem cum tempus est ludis finem imponendi,
 ut cum taurus defatigatione, & lassitudine affectus, aut na-
 tura iners, atque animi abiecti est; quod tum in quemquam
 inuadere atque se tueri nescit) prodeunt homines, quos
 Taurarios vocant, sine ense, sine venabulo, sine lancea,
 hastas tamen bicubitales in manu gestantes, atque eas qui-
 dem leuissimas, & tenuissimas, his Taurum spumas agen-
 tem hinc inde stimulis agerunt, & irritatum, atque terram
 pulsantem adoriuntur, & adeo docti sunt in huiusmodi ge-
 nere ludorum, ut quisquam tum maxime aduersus Taurum ala-
 criori animo veniat, quod quidem mirandum est, tum fe-
 rox bellua maxime in eum ipsum maximo impetu irruit; hu-
 iusce autem mirae venatorum audaciae, & calliditatis ratio
 est haec. Ab illarum hastarum leuissimarum acumine sus-
 pectum signum quoddam breue lineum, aut sericum pen-
 det, in quod dum Taurus cornua immittit, venator alte-
 rum pedem ad dexteram, vel ad sinistram referens mira ce-
 leritate caudam ad se recipit, & ita a valentissimae bestiae
 oculis tollit se; at illa in alium quem fors obtulerit, impe-
 tum facit. Hic itidem Taurum non minori agilitate auda-
 cter ludit, id quod facillime potest efficere venator quisque
 optime exercitatus; siquidem Taurorum (ut diximus) ea est
 natura, ut quicquid eorum oculis primum obijcitur, id ip-
 sum cornibus petat, & feriendo lumina obserent: Bellua
 autem defatigata, aut spectatoribus ludorum satietate af-
 fectis tubarum sonus venatores incitat ad mortem bestiae in-
 ferendam. Tum ipsi strictis ensibus uullo negotio crura ab-
 scindunt. Itaque Taurorum ferocitate, & venatorum ala-

Plebs mate-
 riana exer-
 cet Taurorum venationes.
 Taurorum venationes, aguntur in Insula.

Maxima venatori audacia.

Palæstræ lu-
dus cele-
bris est in
materia.

critate animiq; præsentia atq; lusione ipsa eiusmodi vena-
tiones in Insula celeberrimè aguntur : Nullus autem apud
plebem ludus est celebrior palæstra, in qua summo studio, &
labore exercentur homines in primis rustici tam propter
laudem quam præmiorum spe. Nam festis diebus frequentes
veniunt in certamen præmij propositis. Vestimentis autem
omnibus exuti, aut toto corpore nudi præter obscæna pa-
rant sese ad luctandum : non autem plures duobus palæstri-
tæ in campum veniunt. Horum victor, si lubet, semel atq;
iterum in discrimen venit; sin minus alij deinceps duo con-
grediuntur, & luctantur; qui verò succumbit ei non est am-
plius facultas luctandi; laudatissimus tamen omnium est, qui
cum pluribus sigillatim certat in arena, pluresq; vincit, huic
palma præmijq; datur. Athletæ duo præcipuè oberuant;
vnum vt manus in aduersarium injicere commodè possint;
alterum, vt pedibus fallant, in quorum motu, & lusione ars
quædam fallendi inest, vt aduersarius vel prone, vel obli-
que vel supinus cadat, atq; vt multi sunt modi in palæstra
decipiendi, atque varij casus, lapsusq; ita actus illi pedu
varia nomina sortiuntur. Constat enim tota palæstræ ratio
tùm in opportuna manuum apprehensione, tum pedu qua-
dam circumscriptione, & insidijs magis quam viribus, &
lacertis. Memini me uidisse Marcum Bracharensem, cum
quo mihi, & præter meo maxima intercessit familiaritas; ho-
minem agrestis horridiq; viribus, & lacertis magno corpo-
re piloso, & lacertoso succumbere tamen Collatio homini
delicato, & viribus longè impati : nec succumbendi causa
erat præterquam quod erat Collatius promptus sagax, &
doctus intercipiendi aduersarium; existimabant enim, qui
aderant omnes, Marcum vna manu deiecturum iuuenem
Collatium, qui tamen vbi illum manibus apprehendit pedis
vnius fraude illum præcipitem dedit. Tum Marcus vehe-
menter commotus atq; ira accensus vt ostenderet se non vi-
ribus sed dolo superatum singulis manibus singulos Colla-
tij manuum artus sic arctè constrinxit, vt sanguinem è digi-
torum

Quæ athle-
tæ in lucta-
do obser-
uant.

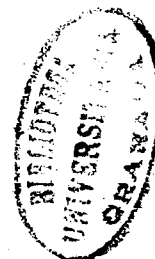
Palæstræ ra-
tio in quo
consistat.

Marcus Bra-
cha resis ho-
mo magnis
viribus.

Mira sagax-
citatis Athe-
tæ.

torum vnguibus extorqueret. Quare Collatius dolore in-
gemens, & propter magnum cruciatum clamitans, Marco
victoriam cessit, qui magna edidit facinora cum Galli Insu-
lam ex insidijs aggressi sunt : erat enim vir impiger, & in bel-
licis rebus exercitatus, sed cum nostri nec arma, nec fistu-
las ferreas haberent; ipse simul cum multis alijs occisus fuit.
Hoc in loco lectorem admonitum esse vellem Materiam nõ
procul ab Insulis Fortunatis distantem semper fuisse inhabi-
tatam, nec in ea vllum fuisse hominem inuentum; vt dixi-
mus, quod contra accidit in Insulis fortunatis. Nam in Insula
Cânariæ, & reliquis, homines quos Guances, vocat nostri, re-
perti sunt, Idiomate satis obscuro vtiebantur, Idolis erant de-
diti, domos non habebant, sed speluncas quasdam altissimas
incolebant, cuius rei causam esse arbitror, siquidè prius
ab exteris nationibus repertæ fuerint; quod contra in Ma-
teria euenit. Nam memoriæ proditum est Hamilcaris pa-
trem Hanonidem illuc ex Africa cum exercitu suo appulsi-
te, quem contra Romanos constarat : quod verum ex eo esse
arbitror, quia Africa propinqua existens indè faciliè ho-
mines in Fortunatas Insulas poterant trajcere. Materia
vero Inngè distans, & uidebatur mons altissimus arboribus
constitus; non ita faciliè erat illuc transmigrare. Sed non-
nulla breuiter, & strictè de his Insulis dicam: a Cånaria inci-
piens. Est Insula Cånariæ omnium aliarum caput. In ea
Consilium Regis Catholici moratur, Ciuitas eodem nomi-
ne, quo Insula, Cånaria appellatur; est satis opulenta ædi-
ficijs tum publicis tum priuatis satis ornata. Episcopus in
hac Insula commoratur, qui redditus satis congruentes ha-
bet, cum ad duo de uiginti millia aureorum ascendat, Ca-
thredalem Ecclesiam sub Inuocatione beatæ Annæ satis ele-
gantem, & optimè ornatam habet cum maximo Canoni-
corum numero adeo, vt ausim asserere in vniuersa Hispania
aliam nec præstantiorem, nec ornatiorem reperiri; ædificijs
tam publicis quàm priuatis abundat Ciuitas; quæ in quadam
planitie satis magna est edificata, nec moenibus, & nec muris

Canaria Ia-
sula fortu-
nata.

cincta est; quamuis duo habeat propugnacula ad propulsandas Piratarum in cursiones, qui illuc sepiissime comitant. Insulæ portus est nullus, quamuis naues cum fiat Auster, ad ciuitatem Telde confugiant. Hanc Insulam duo hominum genera incolunt; nobiles & plebei. nobiles qui Regia munera obeunt, quos Rex Catholicus ex Insulanis esse noluit, sed ex Hispania aut ortos aut oriundos esse uoluit; plebei aut mercaturam aut agriculturam exercent, vel alias artes sordidas faciunt: ferax est saccari, & frumenti. Naues quæ in occidentalem Indiam nauigant inde discedunt. Duo Monasteria ordinis Sancti Francisci, & aliud ordinis Sancti Dominici habet. Sunt & alia oppida præcipuè Agnimes, quæ breuiati studens, prætermittenda duco. Secunda Insula ex Cånarijs Tenerife dicitur satis ferax omnium rerû, quas natura fert: Continens potius quam Insula videtur. In ea est ciuitas, quam Incolæ Lagunam vocant, ædificiorum publicis tum priuatis ornatissima, duo monasteria habet, vnum ordinis Sancti Francisci, aliud ordinis Eremitarum Sancti Augustini, aliaq; minora oppida. Tertia est Insula, quam Palmam vulgò vocant, non ita ferax vt Tenerife, Pecorum tamen satis abundans. Hanc Insulam quidam Gallus nomine Pes ligni de anno 1553. diripuit. Quarta Gomera dicitur sterilis, & paucissimos continens colonos. Quinta Lancarote vocatur adeò sterilis omnium rerum necessariarum humano victui, vt nec aquam, nec virum ferat. Incolæ tamen solent quasdam fossas hyemali tempore satis magnas facere, vbi aquam cumulant, quam verno tempore bibunt, ea tamen exhausta nullam præter exportatam habent. Solent autem Materiani, cum sit satis vicina, illuc importare fructus, vinum, aquam & alia, quibus Materia abundat, & ea indiget. Cum de mense Septembri ego agerem in hac Insula, animi gratia, eam perlustraui vniuersam, folium viride in ea non vidi, ne dicam me in illa vidisse arborem, quam nullam habet; attamen pecorum est ferax, quorum carnes suauissimæ sunt gustui.

Hoc

In insula
Canariæ
nullus est
portus.

Tenerife
est vna ex
Insula for-
tunarij.

Insula Pal-
ma.

Insula Lan-
carote.

Hoc autem ideo accidit, quia ex aqua salsa bibunt, quod necessarium est deficiente frigida dulci: in vniuersa Insula, vt diximus. Quidam nobilis Hispalensis hanc Insulam Comitibus titulo possidet, quem ego in Insula noui. Sexta est Forte ventura, quæ a Lancarote parum distat. Hanc Insulam Pastores, & armamentarij solû colunt: nullum habet portum. In ea oppidû est satis exiguû, tale nomen, vt arbitror, fuit sortita Insula eò quod Guances in ea defendenda nostris maximam molestiam exhibuerint. Septima & vltima appellatur Insula ferri, ita appellata, vt arbitror, quia potius ferrum quam ipsa coli possit ab hominibus. Aqua indiget; incolæ tamen simul cum pecoribus aquam, quæ a quadam arbore stillat, bibunt; quod cum mente euoluerem, satis difficilem, & obscurâ ré esse arbitror. Vellem vt rerum naturalium scrutatores rei huius causam considerent. Res autem sic se habet. Est arbor propè Insulæ littus, quam quædam nebula vespertino tempore circumducit, nocturno vero tempore liquefit, & tota quibusdam sulcis colligitur, vnde omnes Insulani aquam exhauriunt, quæ sibi necessaria videtur, quæ superest, pecoribus tribuitur. Antonius Perenotus Cardinalis Granuellanus hoc vehementer admirabatur. Sed ad instituta reuertamur. Insula Materia eo ex tempore; quo fuit reperta, nullum detrimentum passa fuit, nec Piratæ illam aggredi audebant, præterquam quod de anno 1566. a Gallis die tertia octobris capta, & direpta fuit ex insidijs, adeò vt nihil in vrbe fuerit tam sacrum, quod impijssimorum manus non profanauerint. Per viginti quinque dierum spatium in Insula commorati sunt; quo tempore profligatissimi hæretici res sibi similes perpetrarunt. Si autem citò ab Insula non discessissent, nostra classis eos omnes in Lusitaniam captos abduxisset. Eo ex tempore ciuitas muris cincta fuit & armis ab hostium impetu semper defensa est, & Rex noster Catholicus duas arces cum numero militum satis congruenti habet, ex quibus post cladem acceptam vna de nouo ædificata, alia satis accommodata fuit.

lam

Insula for-
te ventura
dicta.

Insula fer-
ri.

Res admi-
randa & no-
tata digna.

Materia
fuit ad hæ-
reticis di-
repta.

Iam vero quæ de Materia dici, & scribi possunt quæq; de incolis, & eorum moribus scitu digna sunt, ea a me hætenus satis enarrata fuerunt.

L A V S D E O.

O R A T I O

H A B I T A C O R A M S A N C T I S S I M O

D. N. C L E M E N T E V I I I.

Die xxiv. Maij 1592. in festo Sanctissimæ

Trinitatis inter Missarum solemnias.

Et si nulla gens fuerit Beatissime Pater tam immanis & barbaræ, quæ aliquã Dei noti-
tiã non habuerit, tamẽ Christiani, quibus iustitia Dei de fide in fidem reuelata est, de Deo vno vero trino in personis, in cuius

fruitione, & cognitione hominis felicitas posita est, vnitatem foecundam, Trinitatem incomprehensibilem, vnigenito ipso, qui est in sinu patris, enarrante, atque Spiritu sancto inspirante veram certam, distinctamq; supra cæteros lumine fidei cognitionem habuerunt; hoc profitentes aliarum scientiarum initia manifesta esse oportere & propè aspeçabilia. Huius verò speculationis, quæ de Diuinis est, inopinata & paradoxæ nisi superiore fidei lumine mentes humanæ illustrentur: accedentem enim ad Deum non quærere, sed credere oportet quia est: nisi crediderimus non intelligemus, assentione non disputatione, orationibus non rationibus opus est: hic non magnitudo sensus, sed humilitas, hic non sublimitas sermonis, sed ostensio virtutis requiritur; Ideo Christus ait, Confiteor tibi Pater Domine cœli, & terræ quod abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Humilitas sanè atq; simplicitas

Rom. 1.

Le. 7.

Heb. 1.

Marth. 11.
Luc. 10.

plicitas credendi omnibus qui quærunt Dominum, & faciẽ Christi sui necessaria est: & quanto quis se ipsum magis despicit, & abnegat, tanto penitus fide Deum attingit. Itaque Philosophi, & sapientes huius sæculi scrutatores maiestatis Diuinæ oppressi a gloria vix vmbra veræ sapientiæ assecuti euauerunt in cogitationibus suis, & sapientes se esse credentes stulti facti sunt. Cum enim humanæ mentis acies inualida in tam excellenti luce non figeretur nisi per iustitiam fidei ab operibus mortuis emundata, & supra naturam eleuata ad seruiendum Deo viuenti, atq; non nisi docente, & reuelante Deo res diuinæ cognosci possent, ipsi verò sibi nimium tribuentes quasi satis haberent in se a natura præsidij ad diuina intuendum, & vera a falsis secernendum, obnescio quam perexiguam, & adumbratam scientiæ persuasionem nolentes intrare in potentias Domini in ipso statim limine impingentes alij nullam dixerunt, alij falsam pro vera religione tenuerunt, vt certissimum sit animales Philosophos ambulantes in vanitate sensus sui, obscuratũ habentes intellectum, alienatos a virtute Dei non solum per festam in Diuinis veritatem non inuenisse, sed nec inuenire sic potuisse, cum quomodo & vbi quærenda esset ignorarent; sensum enim Domini quis intelliget? nisi Deus dederit sapientiam, & miserit Spiritum sanctum suum de altissimis. Hoc ergo conabor (Beatissime Pater) vt quid de Sanctissima Trinitate fide Catholica credendum, recipiendum, & profitendum sit, breuiter concludam. Orthodoxorum omnium Patrum, Athanasij, Hilarij, Gregorij Theologi, Basilij, Ioannis Chrysostomi, Cyrilli, Cypriani, Augustini, & Conciliorum Oecumenicorum institutum est docere secundum scripturas, quod Deus tam ineffabilis est, vt vnus existens trinus sit, vna natura nullo modo multiplicabilis, nec vlla est in ea diuersitas, sed perfecta vnitatis, vnum hoc sic est, vt nulla sit in ea solitudo, sed tres sunt in hac omnimodè vna natura personæ, pater generans, filius genitus, Spiritus sanctus a patre & filio procedens, atq; genitoris, & geniti

Ad Heb. 9.

Psal. 70.

Ad Ephe.

Sapientia.

geniti nexus, & vnio, quæ singula tam longè intelligentiâ humanam superant, vt nullum flumen ingenij, nulla dicendi copia rationem tanti mysterii completi posse videatur; vt vel sola mutatione nominis vnitatis, & Trinitatis grauissimè impingere possimus, atq; licentia verborum falsas interdum opiniones gimnamus, videbitur profecto gloriosa, inefabilis, & incomprehensibilis Trinitas Vnus Deus, pio quodam sensu, & mentis excessu magis quam verbis honoranda; de qua tamen veteres duobus modis solitos fuisse tractare scribit Augustinus. Quidam dum Trinitatis aliquod specimen effingere vellent exemplis potissimum vsi sunt, veluti intellectus, voluntatis, & memoriæ, quæ tres inuicem distinctæ facultates vnicam animæ complent essentiam: Item animæ, & corporis, & vitalis caloris, quæ sua inter se natura distincta in vnicam hominis hypostasim concurrunt. Alius de Trinitate tractandi modus securissimus videtur, cum simpliciter absque vel demonstratione vel exemplo veritas ex Sacra Scriptura proponitur credenda; quod facilè reperiemus, si beatum Ioannem Euangelistam audiamus, qui Christi aduentum atq; humanam naturam expositurus necessitate quadam a Sanctissimæ Trinitatis declaratione exorsus est. In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: cum ante aduentum Christi parum communicata Trinitatis speculatio haberetur, & quamuis in veteri testamento multa sint loca, in quibus in Deo pluralitas personarum insinuat, parum tamen & paucis exitit apud eos explicata hæc distincta personarum in vnitae essentia veritas. cum alijs de causis, tum quod tres in Diuinis personæ nondum distinctè apparuissent, vt postea in baptismo Christi, & missione Spiritus sancti. Nondum ad sacratissimorum nominum nouitatem cœlorum palatia referata videbantur. Nondum hæc vox Dei patris in Christi transfiguratione, vt & in baptismo, personuerat, Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui ipsum audite. Nondum hæc Christi promissio discipulorum

mentes

Aug. 10. de
ciuitate
Dei cap. 2.

1. de Trini-
tate.

Ioan. 1.

Marc. 1.

Bernard. in
in sermone
de S. Ioan-
ce Baptista.

mentes ex hilarauerat, Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in aeternum spiritum veritatis, qui a patre procedit, & ille me clarificabit quia de meo accipiet: coepit enim tum post baptismum Christi, Ascensionem in Cœlum, & Spiritus sancti missionem celebris esse distincta personarum Patris, & Filij, & Spiritus sancti in Baptismo Christi, & cæteris Ecclesiæ benedictionibus enunciatio. Sic fides, quæ est (vt inquit Paulus) ex auditu, & auditus per verbum Dei plenissimè comparatur, nutritur, augetur, & illustratur. Satis autem (meo Iudicio) de Sanctissima Trinitate ad salutem cognouerit, qui reuelata a Deo, eo, quo proponuntur modo ab Ecclesia tenenda, pia credendi simplicitate receperit, vt hic non intelligenda mente veneretur; intellecta veneranter teneat, quæ nondum cognoscit humiliter expectet. Quicquid ergo ratio acclamauerit, quicquid apparens probabilitas ostenderit in cognitione Dei, & Sanctissimæ Trinitatis misterio non viribus nostris sed Ecclesiæ innitatur. Credamus reuelati Christo, & sigillum, quo in baptismo insigniti sumus, teneamus, baptizati sumus In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,

vt tres personas intelligeremus, & vnum Deum

confiteremur. Hoc est vnum illud testimo-

nium, de quo Ioannes ait, Tres sunt

qui testimonium dant in Cœlo,

Pater, Verbum, & Spiritus

sanctus; merito au-

tem dant vnum

testimoniū

quia

tres hi vnum

sunt.

L A V S D E O.

E

O R A-

Ioan. 14.
& 16.

Greg. lib.
2. Moraliū
cap. 9.

1. Ioan. 1.

Odierna die, Beatissime Pater, absolutum est quadraginta dierum interuallum post admirandam Redemptoris nostri resurrectionem, hac ratione maxima Dei prouidente potestate, vt dum à Christo corporæ præsentia mora protrahitur, fides nostra corroboraretur præceptis necessarijs. Etenim cum Diuina eius virtus multa miracula in terris ediderit, haud facillè dixerim, fuerit ne opus aliquod illius, ea fide, quam fecit in terris, admirabilius. Nam si humane mentis angustias ratione consideremus, cum ea nihil sibi persuadere possit, nisi quod sensibus obiectum sit, aut perspicua & euidenti ratione conclusum; nullo modo adduci poterant pleriq. mortales, vt ea crederent, quæ non solum cum sensibus pugnant, verum etiam omnia humanæ rationis argumenta longè latèq. superare videantur. In cœlum igitur Saluator hodiè ascendens per vniuersum orbem sacrum Euangelium, & hanc sanctam fidem promulgari iussit, & credentes salutem comparaturos esse promisit, accedentem enim ad Deum non quærere, sed credere oportet, quia est: nisi crediderimus non intelligemus. Hanc fidem, non exilia, non fames, non ferarum laniatus, non carceres, non ignis, non inaudita persequentium immanitate supplicia deterrere villo modo potuerunt. Pro hac non tantum viri & foemina, atque impubes pueri, sed etiam teneræ virgines vsque ad effusionem sui sanguinis decertarunt; vt cum illis actum esse præclare admodum iudicarent, si pro Christi nomine mortem & cruciamenta omnia pertulissent, illumq. inuictis animis per omnes flammæ se quebantur, vt non modo cruciatus non horterent, sed etiam nihil optarent ardentius, quam vitam in cruciatu summo pro gloria illius profundere. Vt ergo æternæ gloriæ possemus esse participes. omnibus quæ ad salutem nostram

nostram spectare videbantur expletis, in Oliueticum montem beatissima Virgine, quam infinito amore prosequeretur, tum sanctissimis discipulis, quos tenerè diligebat, comitatus Christus se confert; in quorum conspectu eleuatus, vestigia lapide relinquens impressa, cum immanes vires hostis antiqui perfregisset, mortem labefactasset, peccata evertisset, homines ab interitu vendicasset, cupiditatis immanitatem profligasset, mortalium animos quietos & tranquillos effecisset & ex immanissimo atque teterrimo Christiani nominis hoste victoriam retulisset, & exultantem eius audaciã compressisset, & de omnibus inimicis clarissimum triumphum duxisset, in cœlum tandem summa cum gloria bellorum omnium victor ascendens, præclarissimum agens triumphum discipulis intuētibus, Angelorum multitudine stipante, huc sibi præparatum triumphum à patre Deo exercituum, post victoriam quam a mundo & morte atque teterrimo & immanissimo humani generis hoste retulerat, summo gaudio recepit. Vtinam vt mente & cogitatione ita verbis hunc sanctissimum triumphum possem explicare; in quo triumphator vnigenitus Dei filius, diuinos oculos veluti stellas fulgentes, faciem veluti Solem splendens, vestem veluti niuem candidam, capillos veluti lanam mundissimam, vocem veluti fluminis murmur, pedes veluti oricalcum, alio mare, alio terram conculcantem habet, harmoniæ concentu, quo vniuersos Angelorum choros ad se allicit, inquit, Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Triumphantem ea qua potui verborum dilucida varietate & venustate elaborata præ oculis proposui; nunc illud pulcherrimum triumphum explicare non vtile solum erit, verum etiam necessarium. In vexillo præeunte Rex Regum, & Dominus dominantium inscribitur, triumphator humani generis hostem sub pedibus asperrima grauissimaq. seruitute premit, mors pallida retrosequitur, & contremiscit; princeps mundi proculcatur, Imperatores & Reges sceptrâ prosternunt, & cum adorant, & venerantur, Apostoli per vniuersum

uersum orbem summis encomijs eum extollentes sana doctrina omnes nationes vario idiomate instituunt. Sacri Euangelij Scriptores ad finē vsque Diuinam historiam contextunt. Moses & Elias maius quam in monte Thabor testimonium exhibent, Beata Virgo se tanti filij matrem esse considerans illum miro gaudio intuetur. In nube ergo veluti glorioso curru inuehitur triumphator. Angelorum multitudo eum retrosequitur, electorum turba eum comitatur, qui faustis acclamationibus omnia personabant; & redundantem & foras erumpere gestientem lætitiā, ore, oculis, manibus, vultu indicabant, & omnium in Christo figebatur obtutus. Quid ergo? fuit ne aliquando apud Romanos, Græcos, Persas, aut alios nobilior triumphus? supra thronū tandem nubis non in Romanum Capitolium, sed in immensos cœlorum campos victor & triumphans Saluator ascendit, & supra vniuersam cœli militiam & vltra omnium altitudinem potestatum ad Dei patris est dexteram euectus; . O triumphum nulla delendum vetustate, nulla inobscurandū obliuione. O beatissimum Angelorum cœtum, ò felicissimā Sanctorum multitudinem Christum comitantem; quam ipse in libertatem restituit & vendicauit, opibusq. Diuinis exornauit. O beata vita vestra, quæ tali morte conclusa est, O beata mors, quæ tali vitæ principium dedit. O rem obstupendam, memoratuq. dignam; ò Ascensionem admirandā & perpetuò prædicandam, quam faustam atque felicem nobis posterisq. nostris tui memoriam reliquisti. Solem equidē ipsum in tam pulcherrimo spectaculo solito nitidius eluxisse arbitror, vt Beata Virgo, discipuliq. omnes maiori gaudio & lætitiā perfrui potuissent. Qui nam igitur arcus? quæ statua? quæ columna? quæ trophæa? tali triūphanti poterūt excitari? quæ non dico paria esse meritis, sed illorum partem aliquam adumbrare possint. Quis non de consequentis vitæ spatio annum vnum, vel potius decem, ademptum sibi velit (si fieri possit) vt sibi liceret tali spectaculo interesse? Quis reperietur, qui tantum triumphum summis lau-

dibus

dibus ad cœlum efferens non potius metuat, ne aliquid de illius magnitudine detrahat & diminuat, quam verbis se illum exæquare posse confidat? semper enim iustum minuenti merum faciunt ea, quæ amplificandi spem sua magnitudine sustulerunt. Durum equidem fuerat audire (non infior) immanissimum atque teterrimum generis humani hostem primū parentem, vt crimen perpetraret, impulisse; tot hominum millia in seruitutē abduxisse, tot regiones vastauisse, tot strages edidisse, cum Christo in singulare certamen descendisse, & reliqua, quæ (vt vestrā effugiam satietatem) prætermitto. Sed si Christi potētia apud omnes gētes & nationes aliter illustrari in hodierno triūpho non poterat, quā post tot acceptas calamitates propè est, vt exclamē, tāti fuisse. vt amaritas, & verni tēporis clementia nostrōs animos minus exhilararet, nisi asperitas, & rigor hyemis eam antecessisset; ita minus huius sanctissimi triumphī iucunditatem atque dulcedinem omnes sentiremus nisi eam cum acerbitate, & tristitia temporum superiorum conferremus. Dominus est, vt dicitur, qui medetur, & vulnerat, qui *Iob 1.* percutit, & manus eius sanabunt; qui viuificat, & mortificat, *1. Reg. 2.* qui deducit ad inferos, & reducit, qui pro pietate sua clementiaq. singulari nos castigans castigauit, sed morti minimè tradidit. Eleuatus in cœlorum sublimia saluator vsque *Psal. 117.* dum ad iudicandum tam viuos, quam mortuos adueniat. Quare sacratius innotuit, cum se in paternam gloriam contulit, & ineffabili modo diuinitate cœpit esse præsentior, qui factus est humanitate longinquior. Discipulis magistrum in cœlum ascendentem intenta admiratione suspicientibus duo Angeli vestium nitore fulgentes illis dicentes adstiterunt; viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlū? *Act. 1.* Hic Iesus, qui assumptus est, à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum, ne in dubium vocaretur omnia sub illius existere potestate, cui ab ipso natiuitatis corporeæ exordio famulatus inseruiret Angelicus. Vt enim de Spiritu sancto Christum concipiendum Ange-

Angelus prædixit, ita de Sanctissima Virgine editum vox
 celestium pastoribus enunciauit, vt à mortuis resurrexisset
 Angelicum primum docuit testimonium; sic ad mundum
 iudicandum in ipsa carne venturum officia Angelorū præ-
 dicarunt. Sursum ergo animos nostros vocatos fluxa, & ca-
 dura non deprimant; ad æterna præelectos mortalia, & ter-
 restria non retardent; viam veritatis ingressos fallaces ille-
 cebrae non abstrahant; cum humile abiectumq. sit humi de-
 fixam mentem habere, nec coelestia atque sempiterna; sed
 vana, & peritura intueri, opibusq. fluxis, & caducis extol-
 li, quando subito omnes humanæ opes euanescaant, & sum-
 mus ille iudex eorum statum, qui sibi nimium præfidunt,
 quasi turbine quodam conuellat, & deiiciat. Cui enim ex-
 ploratum esse potest omnia sibi ad extremum vitæ Spiritum
 feliciter euentura? Quis est qui sibi queat diem, vel horam
 potius omni calamitate liberam polliceri? vt enim lucem
 tenebræ consequuntur, vt aduersa tempestas solet nautas,
 & vectores inopinantes opprimere; sic casus acerbi floren-
 tem statum sæpenumero peruertunt, malorumq. omnium
 fluctibus obruunt, & ad miseriam sempiternæ scopulos alli-
 dunt, & quo magis homines securi sunt, eo grauius, cum in
 eos calamitas incurrit; affliguntur. Quocirca in hac mun-
 di valle veluti peregrinos esse intelligamus, & Christū, qui
 hodie in Cælum ascendit, quem nos si non corpore, saltem
 animo imitemur ascendentem, inuocantes; altum non
 sapiamus, sed timeamus ne fortè contristemus

Spiritum Sanctum Dei, in quo signati su-
 mus in die redemptionis nihil nos
 scire arbitantes præter Ie-
 sum, & hunc Cru-
 cifixum.

ORATIO

ORATIO HABITA ROMÆ IN LAUDEM S. D. N.
 Sixti V. Pont. Opt. Max. à doctore Emanuele Constantino cum in
 Gymnasio Romano, primam Logicæ Cathedram inciperet
 explicare: Tertio nonas Nouembris. 1588.

I eorum, quæ oratione explicantur, amplitu-
 tudo, & maiestas non aliundè, quam ex eius
 qui de illis differit, ingenio, & oratione
 penderetur, vehementer mihi hodierno die
 pertimescendum esset, ne tot, tantarumque
 laudum dignitas ingenij mei tenuitate, &
 orationis inopia imminueretur. Dicturus enim de Sanctis-
 simi D. N. Sixti V. & re, & nomine Pontificis Opt. Max. lau-
 dibus, qui mihi meum locum in concursu contra quatuor
 oppositores quam honorificè comparatum iterum restituit;
 vereor, ne cum dicendi princiipium, vel facilimè reperero,
 exitum reperire non possim. Etenim si quis illas ita se dice-
 re posse confidat; vt rerum magnitudini Orationis pulchri-
 tudo correspondeat; eum oportet aut ita esse in dicendo
 exercitatum, vt facultate sua fretus nihil sibi difficile aut
 arduum putet, aut ita inexercitatum, vt errore ductus rerum
 pondera, & momenta satis acutè, & intelligentèr inspicere,
 & diiudicare non possit. Atque Sanctissime Sixte, veluti si
 in hoc Gymnasio præsens esses, tecum loquar; & abducam
 a te Orationem meam, & auocabo eam a persona tua, & de
 te reticens rem tantum ipsam excutiendam considerandamq.
 proponam. Si quis igitur reperiretur, qui ab ipso ineuntis
 ætatis principio, illud arduum, atque cum labore ad virtu-
 tem directum iter ingressus, hoc robore animi, hac indole
 continentia esset, vt omnia voluptatum blandimenta res-
 puens, nihil in vita aut magnificandum, aut expectandum pu-
 taret, nisi quod esset cum laude, & cum dignitate coniun-
 ctum, seque iam tum a corpore quam maxime abstrahens
 ad diuinarum rerum cognitionem cura omni, studioq. ra-
 peretur. Quis enim non facilè auguraretur ex illa herbe-
 scentis

scientis, seseq. exferentis ingenij teneritate magnas aliquādo virtutis atque sapientiæ fruges extituras? Ad hæc si in eam sodalitatem nomen dedisset, quæ ex quo primum instituta est, perpetuum quoddam Seminarium hominum, & virtute, & doctrina præstantium fuit. Quis nõ in ea spe, quã antea cõcepisset, magis atque magis confirmaretur. Iam verò si multos annos in eodẽ ordine ita vixisset, vt nõ æqualibus suis modo, & maioribus natu; sed ipsis senioribus maximum exemplum innocentia, & integritatis esset; nullam vnquam vilius turpitudinis aut flagitij, ne tenuissimam quidem suspicionem dedisset, nec in castigandis aliorum delictis remissus esset, & tamen alijs omnibus facilius ignosceret quam sibi, pium & iustum bellum cum omnibus vitijs indixisset, tum præcipuè prauis veræ, & Catholicæ religionis contrarijs opinionibus, multos mortales, aut errore lapsos, aut ab alijs in fraudem inductos reuocasset in viam; nemo (vt opinor) inueniretur, qui non tantum illud virtutis constantia, & probitatis lumen in excelsis, & illustri loco collocandum arbitraretur. Ad hæc omnia si iudicium, & auctoritas acris alicuius atque seueri Pontificis accederet; qui nulla alia re prorsus quam illa præstanti virtute commotus eum virum, de quo loquimur, nihil tale ambientem, sed nec cogitantem quidem in Sacrosanctum Cardinalium Collegium adscisceret, isq. se in illo dignitatis gradu constitutus eundem toto quindennio præstaret, quem in alijs vitæ partibus præstitisset: quis bonus non ei Pontificatum maximum ope votisq. omnibus destinaret? Quis non omnes Christiani nominis atque animi prouincias gaudio triumphaturas, florentesq. atque beatas fore tali sibi dato gubernatore consideret? Hęc si in extremis Germaniæ, Galliæ, aut Hispaniæ, seu etiã remotioris alicuius prouinciæ partibus dicerem, pro certo haberem cognitum iri ab omnibus te, Sixte Quinte, cum esse, quem mea iam dudum notaret, atque designaret Oratio. Nam quæ tandem vitæ tuæ pars non eiusmodi fuit, vt in ea, cum semper reperirent boni, quod imitarentur, ni-

hil re-

hil reperire possent improbi, quod calumniarentur? Maiori tu & tranquilliori animo paupertatem tulisti, quàm reliqui diuitias ferunt; nunquam tu honores secutus es, sed recto itinere gradientem, & de sola virtute sollicitum, de alijs rebus non laborantem, ipsi sunt te vltro honores consecuti. Nihil te dignitas Cardinalatus immutauit, nisi quòd, vt tuæ virtutes à pluribus cognoscerentur effecit: eandem, quam priuatus comitatem atque affabilitatem, eundem cultum, eandem vitæ atque disciplinæ seueritatem retinuisti, & adhuc in Summo Pontificatu retines. Vna erat omnium vox, neminem esse, qui maiori cum libertate sententiam diceret, qui minus ad gratiam loqueretur, qui quæ vera re-cta q. essent, constantius atque animosius tueretur. Itaque non in sermone tuo tantum, sed in vultu atque nutu magna inesse videbatur auctoritas. Tanto igitur & tam repentino omnium Cardinalium consensu summus Pontifex renunciatus es, vt si cui fortè dubium fuerat, hominum ne iudicio, an Diuino numine Summi Pontifices crearentur (quod tamen nemini vnquam bono dubium fuerat) ea tota dubitatio in tuis comitijs sublata esse videatur. Non te fumosæ maiorum tuorum imagines, non inuidiosa diuitiarum magnitudo, non eblanditæ Principum commendationes, ad istum Celsissimum dignitatis gradum euexerunt, sed eadem illa virtus, quæ te ab ipsis incunabulis susceptum perpetuò comitata fuerat, serius omnino, & votis nostris, & meritis tuis, te tandem celsissimo dignitatis inter homines Deo proximo solio suis ipsamet manibus collocauit. An vero, quod Romana ciuitas hodie viget, quod floret, quod beata est, an aliundè id fieri existimatis, quam quod ei præest Sanctissimus Sixtus. O Diuine Plato tua sunt hæc omnia, & dicta, & cogitata præclare. Tu enim dicere solebas rùm demum eas Respublicas beatas fore, cum eas aut Philosophi regerent, aut qui eas regerent, Philosophari cõpissent. Tecta equidem ista in frontispicio vbi nomen tuum scriptum videmus, & fastigia, vbi arma tua intuemur, tuam

F libera-

liberalitatem, benignitatem, prudentiam, animi magnitudinem loquuntur. Tot etiam templa tuo sumptu resecta, tot obelisci ab antiqua sede reuulsi, tot fontium gelidæ perennitates, tot viæ passim exornantes urbem, tot ædificia de nouo ædificata, tot improborum fugæ, tot prædonum cædes, tot triremes constructæ, quibus nostrum mare tutum, & securum esset, tanta vilitas annonæ, tanta iustitia in vrbe, insuper æraria nummis impleta, quæ nuper exhausta vidimus, & alia, quæ in dies magis atque magis maiora promittis, nomen tuum immortale fore testantur. Duo etiam illa lumina Cœli D. Petrus, & Paulus splendentia, auroque micantia, quæ supra Traiani Antoniniq. columnas collocari iussisti, non ne clarissimè demonstrant nomen tuum nulla vnquam vetustate delendum, nulla inobscurandum obliuione? In ipso autem Pontificatu qualis sis, si quis subtilius, & diligentius requirere instituat, ita reperiet multis sæculis nullum Pontificem fuisse, qui ad veteres illos, Siluestrum, Leonem, Gregorium, Sixtum, Paulum, & eiusdem generis alios, ratione, & consuetudine viuendi propius accesserit. Si enim priuata, & domestica spectemus, eandem in victu cultuque parcimoniam retinuisti, quibus te a principio, cum adhuc in monasterio esses, assuefeceras. eadem sunt ieiunia, eadem preces, eadem interioris vestimenti asperitas; nec quicquam vnquam intemperans tanto studio voluptates corporis confectatur, quanto tu eas perpetuò repudias. Quod si quidam ex veteribus Romanis eo nomine felix habitus est; quod ab eo nemo vllam rem improbam petere auderet. Quid de te Sanctissime Sixte dicam, quem omnes, quicquid petituri sint, in quo vel minimum turpitudinis insit tamquam scopulum quendam refugiunt. Nunquam ex ore tuo verbum vnum prodijt, quod non aut ad Dei laudem, aut ad eorum, qui adsunt, emendationem pertineret. Itaque licet in terra positus adhuc sis, tamen versaris in cœlo, & quanquam hic nobiscum viuas, es tamen ciuis sanctorum, & domesticus Dei. Reuocasti veterem Ecclesiasticam disciplinam, quæ ita

quæ ita obsoleuerat, vt vix eius imaginem in veterum scriptis agnosceremus. Qui ethnicorum more viuunt, Ethnicorum more laudentur. Ego tam sancto, tamque Christiano Principi, nullam laudem conuenire arbitror nisi verè atque propriè Christianam. Quid sanctum Didacum a te in sanctorum numerum relatum oratione recensebo? propter quod vniuersa applaudit Hispania, qui, quæ hodie a me in hoc gymnasio dicuntur, vehementer approbans, audit, & intuetur. Dies me deficiet, si omnes laudes tuas oratione persequi vellem. Proditum est literarum monumentis imperante Constantino visam esse in Cœlo Stellam supra excelsum editumque montem locatam Orientem versus radios emittentem. Declarandum est tibi Sixte quinte hoc ad te insigne prodigium pertinere, quod arbitror, Deo fauente, te Pontifice Iesu Christi D.N. atque Dei nostri sepulchrum monumentum salutis nostræ pignus resurrectionis nostræ ab immundis canibus tandiu obtentum, eisque ludi-brio habitum, fore liberandum. Vbi melius sanguis spargi potest? vbi melius vita deponi? vbi verior atque solidior gloria comparari? Tendit enim Iudæa ribi supplices manus, obtestaturque te per eum, quæ ex purissimæ matris utero mirabiliter exeuntem excepit, ne se diutius indigna hostium seruitute oppressam teneri patiare. Duce olim Stella Magi ad adorandum Dominum maximis confectis itineribus ex Oriente Bethlem vsque peruenerunt. Vtinam nostris quoque temporibus Iudæa ipsa, duce Stella, hoc est Sanctiss. Sixto V. qui Stellam pro insigni habet ex diuturna seruitute extracta, a nobis liberè inuisi possit, & nos venerari Christi vestigia possimus. O Christe te appello: In tua manu bellum, & pax, in tua manu victoria; in tua manu Regum, & Populorum corda sunt. Inspira hoc Sixto Quinto; immitte hanc mentem Principibus atque Populis Christianis, non quod tu, qui omnia potes, aut eorum opera aut nostra ad hostes tuos conterendos egeas, sed vt omnes, qui tuo nomine gloriantur, in partem aliquam veniant eius gloriæ, quæ ex no-

minis atque cultus tui propagatione capietur, & quando urbem Romam Imperij sedem atque domicilium, & Ecclesiā Romanam Religionis firmamentum esse uoluisti. Da Sixto Quinto Pontifici Maximo, Da Populo Romano hoc munus, ut in hanc potissimum urbem, & ad hunc potissimum Pontificē partæ tam nobilis victoriæ aliquādo nuntius afferatur.

F I N I S.

AD BEATISSIMAM VIRGINEM MAR.
quæ religiosissime colitur in Aede Lauretana.

*Pro salute Illust. mi & Reuer. mi Principis
IULII ANTONII SANCTORII
Card. S. Seuerinae cum de Anno. 1592.
grauissime laboraret.*

REGINA omnipotens mirandi munere
partus.
Quæ totum exhilaras cælum, quæ numine
quamuis
(Quaquà diuersis ambitur flexibus orbis)
Omnem imples omnem ingenti pietate re-
formas.

Hesperia antè alias Piceni ad littoris oram,
Pandis ubi terris vi te maiore vocata,
Currit, & afflictiis præsentia numina rebus
Sentit adesse tua, & meritos imponit honores.

En ego virgo tuas lacrymis prostratus ad aras
Te veneror, te imploro, tuus si ritè sacerdos
Sacra fero, ingratis nec tango altaria donis;
Te precor, & pectus tundentem, atque ora cientem,
Aspice me superis è sedibus, aspice virgo.
Neu quanquam culpis adopertum me turpibus arce

Aspectu

Aspectu me virgo tuo: si pectore toto
Te veneror, si te dubijs in rebus ad unam
Confugio, teque auxilium sanctissima posco.
Pœnitet ex animo vitæ me virgo prioris.
Pœnitet, & meritas horret mens conscia pœnas.

Quod si iusta mouent superos orata benignos
Iusta peto, miseras audi sanctissima virgo
Exorata preces, misero quas pectore fundo.

Ille oculus Patriæ, Princeps lenissimus ille,
Sacrorum Antistes, Romani magna Senatus
Pars iacet indigna corruptus pectora febris:
Et quanquam media iam morte tenetur, & vrget
Sæua lues miserum, sentitq. instare suprema;
Non queritur, non ille dolet, gemituue fatigat.
Ad stantes, solita sed mansuetudine lapsis
Luminibus nunc hos, nunc illos respicit, ægrum
Adnitens vultum, sed febre negante, parumper
Erigere exhaustas simulans subscribere vires.
Non illum medici, seruorumve anxia cura,
Nec quodcumque potest humanis artibus vsquam
Effici, agiue leuat; quod te per gaudia partus
Oro tui, illæsi per demiranda pudoris
Munera, per quæcumque tuo, vel acerba tulisti
De nato vel læta, preces admitte tuorum:
Redde ò redde precor, qui spe prolapsus ab omni
Cogitur, in viridi lybithynam pone iuuenta.
Hei mihi præda sequi melius tua præda futurus.
Id mea si scelera impediunt, si turpiter acta
(Quod fateor) mihi sancta tuas occluserit aures;
Aspice tot populos mater beatissima mœstos;
Aspice Romuleam tot nunc lamenta per urbem:
Aspice quòd miseris nil tale merentibus vnquam
Præsidium aufertur, quo cum moriente peribunt.
Certè equidem tota pendentes æde tabellas
Aspicio, quæ te miseris præstò esse loquuntur:

Hic

78
Hic te animo spectans torrentem viscera febrī
Depulit, ille hiadas tristes, hædumq. cadentem
Spectauit tutus: vertentibus æquora ventis.
Et Duce te Patrias enauit saluus ad oras.
Criminis ille Reus falsi sub Iudice duro,
Dum mortem expectat tenebroso carcere clausus,
Munere sancta tuo detecta fraude reuisit
Vxorem & natos, exoptatumq. parentem.

Quæ nam igitur Regum, sedes, quæ templa per orbem
Huic se ausint conferre loco, ter & amplius omnes
Ante alias felix Piceni littoris ora;
Cui Solymos spectare domi, cui munere sancto
Fas calcare domi est pedibus vestigia Christi.
Vos ne per æthereas Iudææ a sinibus oras
Aligerum, mandante Deo, vexere manipuli?
Hic virgo genitura Deum genitricis ab aluo
Prodiit, & blandis mulsit vagitibus auras:
Hic quoque virginei seruata laude pudoris
Sancta salutifero tumuerunt viscera foetu?
Virgo audi, virgo exaudi, virgo inelyta, virgo
Vatibus à priscis longè cantata, priusquam
In tua cœlestis soboles se viscera lapsu
Funderet arcano, foetuq. tumesceret alueus.
Nescia peccati, miseros si respicis vllos,
Hæc tibi vota rata, & cordi mea carmina sunt.

AD BEATISSIMAM VIRGINEM.

Ad Ill.^m & Reu.^m Principem, & Dom. atq. Dom. meum
HIERONIMVM CARDIN. RVSTICVCCIVM.

S Ancta parens, & nata tui (res mira) parentis,
Quodq. magis mirum est, filia, sponsa, parens:
Vt teneri pro matre gemunt in ouilibus agni,
Dum lauus caulas sæuit odore lupus;

Sic

049
Sic tua supplicibus expandas brachia votis,
Optatamq. feras virgo rogamus opem.
Aspice quam crebris nos ictibus impetit hostis;
Aspice sidereus quam procul orbis abest.
Ad te confugimus, veræq. salutis egeni;
Vitæ expectamus deficientis opem.
Dirige deuoti gressus ad sidera serui;
Es pia? vis igitur: mater es? ergo potes.

AD BEATISSIMAM VIRGINEM

Ad Illustrissimum Principem
PETRVM CARD. ALDOBRANDINVM

M E pudet ante tuæ formæ decus alma venire
Virgo, tibi quoniam cedere luna potest.
Labe cares omni, purgato mundior auro;
Igne poli; cedunt sidera clara tibi:
Fac sapiant ori cœlestia pabula nostros;
Nostraq. diuinus pectora tangat amor.
Auxilioq. tuo possim tolerare labores,
Nam mihi præsidium tu sola ferre potes.
Te duce ius nobis cœlestia regna subire;
Pax vbi perpetuo non peritura viget.

AD DEVM.

Ad eundem Illustrissimum Principem.

Q Valis arundineo venas penetrante veneno,
Saucius ad liquidas ceruus anhelat aquas.
Talis ad alta tui Pater optime flumina amoris,
Mens inhiat vitij exagitata suis.
Te te mille Deus fons inconsumpte bonorum;
Mens fitit innumeris arida facta malis.

sol

Quando

Quando erit illa dies veræ mihi lucis origo;
 Qua tua des oculis ora fruenda meis.
 Ad sacra namq. mei penetralia Principis ibo,
 Miraq. cælestis regna videbo domus.
 Tum lira Regificas intercinet aurea mensas,
 Gestiet ad patrios gens epulata modos.
 Cur anima in tantis curarum Syrtibus hæres?
 Cur mihi degeneris causa timoris ades?
 Spes tibi non fragiles bonitas diuina ministrat;
 Ille meo nunquam decidet ore deus.
 Discite nam Reges rerum qui fræna tenetis;
 Discite, qui terris Regia iura datis.
 Vosque Deo semper timidos præstate ministros;
 Gaudia sollicito plena timore date.
 Cœlestes toto comprehendite pectore leges,
 Vlla nec à recta deuiet ira via.
 Cum Deus instantes exarserit vltor in iras;
 Felix, qui Patrio spes in amore locet.

DE CRUCE DOMINI

Ad eundem Illustrissimum Principem.

CRUX Decus astriferi non enarrabile cœli,
 Quo laudes dignas prosequar ore tuas.
 Te Chorus aligerum cicharis intentus eburneis;
 Te sonat auratis inclita turba liris.
 En oculos in te quoties de figo morantes,
 Me ferit aspectus flamma corusca tui.
 Vndique Phæbeo succincta videris amictu,
 Vndiq. Crux rutilas euomis alta faces.
 Te circum forma nitidas imitantia guttas;
 Signa rubicundo sanguine tincta micant.
 Qualia sopita radios in nocte coruscas
 Fundunt per vitreos astra serena polos.

Hoc

Hoc decus ex alto fluxit tibi pectore, quando
 Candidus ille agnus morte redemit oues,
 Non similes rubro voluuntur in æquore gemmæ,
 Non similes Ganges voluit Eous aquas.
 Te super ille volans altis pelicanus in arcem,
 Effudit natis viscera rupta suis.
 O nimum felix, felix Crux alta dolores
 Immites Regis quæ tetigere sui.
 Sola Dei gremio pallentia membra tulisti,
 Cui breuis in toto non erat Orbe locus.
 Affigique simul voluisti consita clauis,
 Fixa quibus Domini membra fuere tui.
 Te Pater idcirco superas sic extulit arcem,
 Cum petijt stygias victor ab arce domos.
 Ipsa triumphantes inter nitidissima Currus
 Ibas, aligeris conspicienda choris.
 Arbor aue, quæ sola caput super humida tollis
 Nubila? stellantes exuperasque polos.
 O qui te sacro genuerunt vertice montes,
 O quæ te gremio vallis amæna tulit.
 Non illac radijs Titan vibrantibus ignem
 Voluitur, aut nimbis aspera transit hiens.
 Non notus armatis glacie super intonat alis,
 Africus haud mixtas grandine voluit aquas.
 Quomodo quæ fueras in faustum gentibus omem
 Crux bona? nunc fidei numina magna tenes.
 Quomodo quæ quondam latronum terga Preinebas
 Sontia? Nunc Regum pectora, & ora colis.
 Per te cum facili nitido via tramite cœlo
 Sternitur; & miseris Ianua celsa patet.
 Per te Rex Erebi cæco non imperat Orbi,
 Tartaræque iacent Regna sepultra domus.
 Tu lignum illud eras in quo genus omne futura
 Stirpis; inundantes exuperavit aquas.
 Illud eras eadem magni quo dextera Mosis.

. aion

G

In va-

In vada concretas ima resoluit aquas.
 Nec mirum tua iam virtus in montibus olim,
 Qua pia transibant agmina, nota fuit.
 Cum tot Serpentum miseri cruciatibus acti,
 Oris ad aspectum conualuere tui:
 Te duce quas acies, quos non superabimus hostes,
 Quæ nos ferre diu Regna vel arma queant.
 Cum Leo te subita aspergentem luce cauernas
 Fugit, & inferni contremuere lacus.
 Salue Crux ingens Erebi formido profundi,
 Edita spes nostræ magna salutis aue.
 O qui te casus patiens comitetur in omnes,
 Et cupiat ligni pondera ferre tui.
 Hic erit, hic vasti, qui mænia celsus olimpi
 Intret, & ex hausto digna labore ferat.
 Ergo quis omiseri vestros pavor occupat artus,
 Sarcina lætitiæ non onus ista gerit.
 Te precor o arbor humeros ne desere nostros,
 Hos mihi vitales dum reget alta pedes.
 In te ego defixus Summi vestigia Regni
 Subsequar, hic vitæ meta sit ista meæ.

FERVENS AMOR IN DEVM.

Ad Illustrissimum Principem Octavianum Cardin. Aquavinam,

MEne saluti fera vnquam contingat in ora,
 Os Domini lætum posse videre mei.
 Colligit vt solers tentoria fixa magister,
 Cum noua pascendum ducit in arua gregem.
 Sic mea vita mihi giro collecta citato,
 Incautas fugit non reditura manus.
 Ac veluti textrix ceptos exosa iugales,
 Abscindit telæ stamina prima rudis.
 Sic uiridis subito primordia grata Inuentæ,

Mors

Mors mihi præpora rupit acerba manu.
 Auroræ a radijs ad sera crepuscula noctis,
 Ponetur cursus vltima meta mei.
 Qualis Ouis fætum sicco leo gutture nactus,
 Algida præcurda conterit ossa fame.
 Talis in exhaustus valido mihi corpore vires,
 Comminuit rapidis mors inopina rotis.
 Lucifer vnus iter vitæ mihi claudet apertum,
 In primo extinctum lumine lumen erit.
 Vim pater alme datis maiorem viribus affers,
 Tu facilem presso, qui premis, affer opem.
 Quid loquor? aut quis nam rerum mihi Prouidus auctor
 Consilij causas afferat ipse sui.
 Anxiferos inter iactabitur ægra dolores
 Mens mihi, dum recolet tempore lapsa Deus.
 Talibus in curis volucris sic degitur ætas,
 Sic breuis in tantis spiritus hæret aquis.
 Corripe Summe Pater Sanctæ me legis habena,
 Vita recens animæ lex erit illa meæ.
 Ecce vbi perpetuam mihi spondent omnia pacem,
 Arma tenent geminas horridiora fores.
 Iustitiamque tuam natis pater optimus edet,
 Nota erit a Sera posteritate fides.

AD ROMAM SVB CLEMENTE OCTAVO.

Pont. Opt. Max.

CVM premeret totum bellis flagrantibus Orbem,
 Æquoraque, & vastas misceret murmure terras
 Felix Roma fuit, fama que impleuit Olimpum.
 Non contenta solo viditque haud inuida mundo
 Aurea sæcla nouo, nam quod Saturnia terris
 Pax dabat, hoc peperit sibi Martia Roma triumphis.
 Scilicet immenso quascunque sub æthere gentes
 Terra creat, que cincta mari pandique premique

G 1 Aspicit,

Aspicit, & phæbum medio decurrere cælo
 Sub sua sceptrâ dedit, forti Nabathæa subegit
 Regna manu, & lybiam sub caneri ardore iacentem.
 Quæque rigent duro spatiosa Erymanthidos vrsæ
 Arua gelu, rigidæ quæ semper inertia brumæ.

Gloria Romanis hæc partha laboribus ingens
 Sed peritura fuit, nunc est tua gloria maior
 Roma potens, nunc æternum mansura per æuum.
 Postquam Tartareas migravit pulsa sub oras
 Vana superstitio, Veterumque infana deorum
 Impietas, multos late dominata per annos
 Exulat, insanos non inficit æra falsos
 Ante Deos Panchæus odor, nec victima monstribus
 Cæsa iacet, regnat pietas, micat aurea Christi
 Victo et rore fides, veluti æthere phæbus in alto
 Cum fugat obscuras noctis nitidissimus umbras.

Roma etiam terras mittis sacra iura per omnes
 Quos olim Imperij populos ditioe premebas
 Nunc regis, & Sancta sub Religione tueris,
 Salve Vrbs chara Deo quondam caput orbis, & almæ,
 Nunc fidei, tu Marte viros genuisse feroces
 Docta, Solo gentes potuisti æquare superbas.
 Nunc claros virtute viros genuisse, fideque
 Doctior, ætherei rutilantia lumina mundi
 Multo ciue reple, tunc post fera prælia victo
 Orbe triumphabas, nunc victo Acheronte triumphas.

Heu heu nunc quantis iactatur Sancta procellis
 Cimba Petri, quam Sæua pijs molitur Erhymnis
 Excidium, claustrisque erebi grassatur apertis.
 Quam multæ scelerum facies gens impia Christi
 Discussit Ceruice Iugum, sequiturque nefandæ
 Castra voluptatis, bellumque fidelibus infert
 Innumera crudele manu, spumantia late
 Æquora conspicias, pinguesque rubescere campos
 Sanguine Christicolum, & sæuis ruere omnia monstribus

In pelus

In Pelus retroque trahi sublapfa putabis.
 Sed Deus ex alto qui nos defendit olimpo
 Nunquam aberit; populumque suum prohibebit acerbis
 Casibus oppressum, duro succumbere bello.
 Et quamquam oppugnans sæuis exercitus armis
 Hinc ruat atque illinc, totoque Acheronte malorum
 Sæuiat ira virum, nunquam expugnabit, & alta
 Trudet Sede fidem, manet indelebilis illa.
 Dum steterit rapidi sublimis machina mundi.
 Contemuetque minas veluti alto in gurgite rupes.
 Quæ Pontum & flantes immobilis aspicit Euros.

A D D E V M.

Ad Illustrissimum Principem Octauium Card. Bandinum.

Q Vale breues clamant tecti de culmine Pulli,
 Ut vaga det solitos mater hirundo cibos.
 Talis ego de fragili clamabo cacumine mundi
 Ut diuina mei viscera tangat amor.
 Seu gemitus alta meditatur ab arbore mæstos,
 Voce vocans comitem blanda columba thori.
 Non secus ex imo deductos pectore questus,
 Ad patrios mittam nuntia fida sinus.
 Spectando vigiles tenuarunt æthera visus,
 Lumina suspectu sunt mihi fessa suo.
 Tu tamen hanc animam misera ne morte fatiscat,
 Eripis e summis o Pater alme malis.
 Parcior es poenæ, veniæ largissimus idem,
 Post tua terga scelus reijcis omne meum.
 Quippe tibi nullos ater canet orcus honores,
 Nec laudes vnquam mors canet atra tuas.
 Nec fidei promissa tuæ, felicia Regna,
 Expectat flygijs obruta turba vadis.
 Mira tibi semper fundant præconia viui,

Qualia

Qualia nos totum fundimus ore diem.
 Me Deus incolumen læthalibus exime morbis,
 Fac teneam stabilis dulce salutis iter.
 Sic tua magnificis resonabit gloria templis,
 Sic dabimus cunctos carmina festa dies.

AD SANCTAM BARBARAM.

Ad Illustrissimum Principem Octavianum Card. Bandinum.

Barbara Virgineos inter Pulcherrima cætus,
 Cui decorat sacras ardua palma manus.
 Cum fuerit tibi virgo animi Sapiencia mira,
 Quæ docuit falsas spernere diuitias.
 Et docuit duri contemnere tela Tyranni,
 Dum te cælestis robore firmat amor.
 Diuino quando percussa Tonantis amo re;
 Impia crudelis non patris arma times.
 Barbara cur nomen? scis quod non Barbara dicam;
 Sed quia Barbaries te duce victa fuit.

AD SANCTAM CATHARINAM.

Ad Illustrissimum Principem Card. Iustinianum,

Lac pro puniceo fundis Catherina Cruore,
 Mons in quo est Moisi lex data, corpus habet.
 Sed cur Angelicis deferris virgo quadrigis,
 Angelicæ statuunt cur tua busta manus?
 Scilicet hæc niuei tot præmia virgo pudoris,
 Angelicæque nitor Virginitatis habet.

AD

AD SANCTAM APOLLONIAM.

Ad Illustrissimum Principem Card. Pinellum.

Virgo decus Nili veterum quam turba deorum
 Victa timet, totus quam polus altus habet,
 Cuius & occultum venus infidiosa cubile
 Non potuit crebris cernere virgo dolis.
 Dentibus a nostris sæuum depelle dolorem,
 Magna mihi fateor sed tibi parua peto.

DE ADVENTV DOMINI.

Ad Illustrissimum Principem Cardin. Cusentinum.

Spargite iam tandem radiantia desuper astra,
 Oprati largas spargite roris opes.
 Iustitiæ detur ille nouæ de sedibus altis,
 In terras pluuiæ decidat instar aquæ.
 Germine cælesti pandat grauis addita tellus,
 Dona salutiferi monstret & ora ducis.
 Aspice quam facili labantur cuncta ruina,
 Quam breuiter magno parta labore cadant.

AD SANCTVM SEBASTIANVM.

Ad Illustrissimum Principem Cardin. Madrutium.

Sante tot hamatæ quem non potuere sagittæ
 Cogere nascentem deseruisse fidem.
 Quis laudes canet ore tuas? o sæua potentum,
 Funera pro Christo dux animose virum.
 Per te dira lues nostro procul orbe recessit,
 Assiduis quondam non remouenda malis.

AD

AD SAGITTAS EIVSDEM SANCTI.

Ad eundem Illustrissimum Principem,

O Fortunatæ bis terque quaterque sagittæ,
Tangere queis licuit talia membra fuit.
Vos ego cum video manans rigat ore videntes,
Perque genas lachrimans feruida gutta fuit.
Atque immensus amor mea tunc præcordia pungit,
Et cupiò vobis oscula grata dare.

AD ROMAM.

Ad Illustrissimum Principem Cardin. Burgbesium.

Roma triumphato quondam fuit inclita mundo,
Militibus terras classe repleuit aqwas.
Roma triumphato nunc est magis milita Auerno,
Quæ radiofa pijs mentibus astra replet
Ix nunc hostiles agita styx impia dextras.
Ex alta nunquam corruet arce fides.

AD SANCTAM MARIAM MAGDALENAM

*de utroque amore diuino & humano.**Ad Illustrissimum Principem Cardinal. Comensem.*

Q Vis modo composuit mira tibi lege capillos?
Quis bene compositos tam male soluit? amor
Quis tibi diuitibus profundit odoribus artus?
Quis Dominum fusa pixide sparsit? amor.
Quis risu lachrymisque rudes illudit amantes,
Quis lachrimas pedibus præbet amautis? amor.
Quis pia tam duris ornauit pectora vinculis,
Quis fera tot scelerum vincula rupit? amor.

Quis

Quis tibi Sancta fuit tam cæci causa furoris,
Quæ fuit optatæ causa salutis? amor.
Grande mihi narras violenti robur amoris,
Magdalis agnosco quid facit vnus amor.
Quis tibi tam varios suadebat sumere vultus,
Non erat o mulier non erat vnus amor?

AD BEATISSIMAM VIRGINEM.

Ad Illustrissimum Principem Cardinal. de Aragona.

E Cce autem donis genti testanda sabeiis
Lux aderat, qua te natus super alta vocabat
Atcia, præteritæ sumpturam præmia vitæ.
Aetherei exultant proceres volucresque ministri
Dulci sonas pulsant Citharas, & carmina dicunt,
Cum tu sicut eras terris sublata secabas
Aera, & albenti signabas tramite nubes.
Prima tibi niueos flexit lathonia currus
Ascensu lætata tuo, de hinc cuncta vicissim,
Qua sublimis iter carpis vagasidera rident.
Te cupidi excipiunt cœli, rutilæque patefcunt
Sponte fores, liquidos pandit via lactea tractus.
Donec ad extremam Zephiro velocior arcem
Euecta æterni sumpstisti dulcia nati
Oscula, fidereis crines redimita Coronis.
O assueta malis hominumque experta labores.
Vna salus miseris, nostra tutela salutis
Præsidiumque venis, timidis agitatus in undis
Nauita, te denso miles circumdatus hoste
Euocat, ignotis errans vagus hospes in oris,
Et tibi sollicitus suprema voce colonus
Anxia vota facit, multa cum grandine messis
Sternitur, & rutilos contorquet Iupiter ignes.
Nec quisquam incassum fatis vexatus iniquis,

H

Sancta

Sancta tuam suspirat opem, quæ corda precantum
 Aspicias, humanaeque audis mitissima voces.
 Virgo parens saluae mundi nitidissima lampas.
 Stella maris radians o clausi Ianua coeli,
 Saluae iterum & grato si thure altaria fumant
 Rite tua, & si te matrem dominamque fatemur,
 Huc ades, & populis hostes morbosque famemque
 Pelle tuis, scelerumque notas & crimina tolle.
 Da precor, & mundi illecebras & vincere fraudes
 Ditis; & optato tandem requiescere portu.

AD SANCTVM FRANCISCVM.

Ad Illustrissimum Principem Card. Asculanum.

Mons erat ut perhibent latia sublimis in ora,
 Non procul Assisij distat ab Vrbe locus.
 Hic sibi magnanimus fidei tentoria ductor
 Fixerat, auctoris captus amore sui.
 Aurea non illum tenere Palatia Regum,
 Non illum fluxæ detinuistis opes.
 Vilis amictus erat, nulloque labore paratum
 Limpha dabat potum qualibet herba cibum.
 Quas pater hic animas stygij Plutonis ab orco,
 Quas auido eripuit tristis ab ore canis.
 Quas tibi restituit coeli qui lampada quassas,
 Sedibus æthereis quas manus illa dedit.
 Hostilem quoties hostili Marte cohortem
 Vicit, humi fusus gramineoque thoro.
 Quæ tibi pro meritis referetur gratia tantis,
 Quod tibi pro tanto munere munus erit.
 Ipsa mihi tellus venerandas erigit aras,
 Ipse mihi donat regna beata Polus.
 Congere diuitias quas nec tibi demere fures,
 Nec mala suada fames nec fera bella valent.

AD

AD SANCTAM AGATHAM.

Ad Illustrissimum Principem Card. Parauicinum.

Trinacriæ Virgo splendor, quam turba deorum
 Vista timet, nitidus quam polus altus habet.
 Te nunquam potuere minæ deuincere Quintij,
 Ut coleres varia Religione deos.
 Cuius & occultum venus insidiosa cribile,
 Non potuit crebris cernere virgo dolis.
 Nec te fœda venus potuit Regina malorum
 Tangere, sed tetigit dignus amore Deus.
 Diuitias spernis perituraque gaudia vitæ,
 Ac nitidi quæris gaudia vera poli.
 Non tibi sancta placent aurata Palatia Regum,
 Atria nec gestis celsa subire domus.
 Dum tua mens ruptis vinculis & carcere coeli,
 Lucida flammiferi testa subiuit ouans.
 Cernis ubi domini flamantia lumina Christi,
 Qui reddit meritis præmia magna tuis.
 Nunc tua magnificis resonabit gloria templis,
 Nunc tua lætantes carmina festa damus.

DE DECOLLATIONE SANCTI

Ioannis Baptiste.

Ad Illustrissimum Principem Card. Sfrondatum.

Herodes rapido non concessuræ Leoni,
 Et minus inceptu quam feritate nocens.
 Quid miser insontis auido bibis ore Cruorem,
 Prætexens falsa crimina vera fide.
 Tu ne rebellantes mittes tua sub iuga gentes,
 Qui das foemineo Regia Colla iugo.
 Fræna cupidineas tibi pone morantia flammæ,

CA

H 2

Vt

Vt placida frænes Regna superba manu.
 Nescit adulari vitijs Regalibus ille,
 Quem malus in tetto carcere claudit amor.
 Illa foret duris oneranda libido catenis,
 Libera quæ veri non tulit ora viri.
 Quid iuuat in patina moriens caput hostis habere,
 Si furit in tacito fax tibi vera sinu.
 Eripiens vitam donas, prodesque nocendo,
 Non odium cædes sed fauor ille fuit.

DE EADEM DECOLLATIONE.

Ad Illustrissimum Principem Card. de Montalto.

Post inconcessas epulas largumque liæum,
 Postque puellaris gaudia vana Chori.
 Matris ad iratæ male suadaque vota puellæ,
 Truncauere pium spicula sæua caput.
 Proh dolor heu stygijs abolenda piacula flammis,
 Sæuior o rabie fide Tyranne tua.
 Non iurata fides non te respectus honesti,
 Non grauis astatum te mouet ordo virum.
 Interdicta mouent fraterni iura cubilis,
 Et memor ardentis suggerit ira faces.
 Illud Ioannis Sanctum, & memorabile verbum,
 Non licet vxorem fratris habere tui.
 Illud iusta truces distringit in ora secures,
 Diraque Regales tradit ad arma manus.
 Parce pio capiti thalamos vetat vna nefandos,
 Dissimulare tuum nescia lingua nefas.
 Ipsa licet taceat tua non indicta manebunt
 Crimina, vox furias non canet illa tuas.

AD

AD BEATISSIMAM VIRGINEM.

Ad Illustrissimum Principem Cardin. de Gueuara.

Quem manibus gestas Pulcherrima virgo? Tonantem,
 Cur venit in terris nudus inermis? amat.
 Cur calet igne puer, generis succensus amore
 Humani, æthereus dicitur esse Deus.

AD VIRGINEM.

Ad Illustrissimum Principem Card. Desa.

TVgenitrix, tu virgo, parens, tu blanda fuisti,
 Quæ legit pomum dura nouerca fuit.

DE VIRGINE ET IESV.

Hic pater & natus, virgo fuit illa, parensque,
 Naturæ leges hic nouat, illa nouat.

DE RESVRRECTIONE DOMINI.

Ad Illustrissimum Principem Card. de Auila.

NOxabit & tenebræ, rutilans aurora coruscat,
 Fulgida mirificis laudibus astra sonant.
 Nam subit exultans lætus latissimus Orbis,
 Atque sono rabido Regia tetra fremit.
 En pedibus victor Christus nigra tartara calcans,
 Lætantes veteres sustulit inde patres.
 Qui gelido triduo laceris sub marmore membris
 Seruatus, multo milite clausus erat.
 Splendidus, & clara pompa comitante triumphat,
 Amplaque deictæ spolia mortis habet.

Gloria

Gloria surgenti nato quoque gloria patri,
Et procedenti gloria ab utroque fonet.

AD SANCTVM DIDACVM
Complutensem.

Ad Illustrissimum Principem Card. Hispalensem.

INter splendentem cœli venerande Senatam,
O Didace insigni nomine clare nites.
Vicisti mundum, tua nescit gloria vinci,
Nunc tibi dant victas tartara nigra manus.
Vicis amor Christi victori cedite victæ
Diuitiæ, folium, purpura; nomen, honos.
Hic Sancti clarum Didaci conscenderat ignis
Pectus, in æthereas extuleratque plagas.
Hoc potuit mundi tenebrosa per equora vectus,
Littoribus superis applicuisse ratem.

DE INTERNO EXAMINE AD SANCTIS-
simam Eucharistiam suscipiendam.

Ad Illustrissimum Principem Cardinal. Pereti.

Quisquis ad hæc dignus conuiuia sancta venire,
Et christi corpus sumere quisquis auet.
Ima prius lustret tecti penetralia cordis,
Hæreat ad tacitos vlla ne culpa sinus.
Tanta quis in terris miracula vidit, ut esset,
Pascens, & pastus, pabula Pastor idem.

DE SACRO SANCTA EVCHARISTIA.

Ad Illustrissimum Principem Card. Farnesium.

Morte relicturus dilectum Christus ouile,
Apponit charo Fercula mira gregi.
Omnibus ipse suum proprium dat corpus edendum,
Ipse suo clausus corpore corpus edit.

AD SANCTVM IGNATIVM:

Ad Illustrissimum principem Card. Benarminum.

IGnati Salve cœli venerabile numen,
Salve stelli feri, gloria magna Poli.
Sis saluus; qui corde geris venerabile nomen
Christi, quod quæso fac mea corda gerant.
Aureus es totus, mens aurea, vita pudica,
Aurea qui Christi nomina corde geris.

AD SANCTVM HIERONIMVM.

Ad Illustrissimum Principem Card. de Terranova.

Qualis ab igni vomis radios emittit in æthera
Phæbus equis, cœlo sidera clara fugans.
Vanescit phæbe nullos habet Hesperus ignes,
Et Maiæ proles astra serena latent.
Talis ab astriferis fulges Hieronime tectis,
Et reliquos superas candidiore nota.
Per te altæ fidei patefiunt dogmata nobis,
Per te Religio tollit ad astra caput.

IN CELERITATEM VITAE.

Ad Illustrissimum Principem Cardin. S. Ieorgij.

Heu celeris fugiunt subito spectacula vitæ,
 Et volucrem capiunt gaudia mæsta fugam.
 Gloria, nomen, honos, tituli mox purpura fallax,
 Destituunt Dominos perfida turba suos.
 Diuitiæ, sceptrum, laudes, folium que superbum,
 Magnanimos Reges deseruere breui.
 Ah quoties natus chari spes vnica patris,
 Sollicitas rapida morte reliquit opes.
 Vidi ego met Iuuenem quem Regia sceptrum manebant,
 Non expectatum mox obiisse diem.
 Blandis cuncta rapis precibus mors nescia flecti,
 Regibus heu religas Principibusque manus.
 Non te Blanditiæ capiunt, non vinceris armis,
 Fumosis nescis parcere Imaginibus.

PECCATOR AD CHRISTVM.

Ad Illustrissimum Principem Card. Eflensem.

Qualis in ingenti depressus pondere vultur,
 Credere se ventis mole vetante cupit.
 Qualis in vndarum nauis demersa profundo,
 Dentibus ad ventos pandere vela nequit.
 Vtque equus ingenuus deuictus compede gestit
 Currere carceribus ni prohiberet onus.
 Non aliter nisi humus conantem mole retardet,
 Spiritus ad te optat Christe volare meus.
 Si cælum intueor nouit mea crimina cælum,
 Si in terram verto lumina testis adest.
 Sol grauis est, lunæ radij videre nocentem,
 Cur non flagitijs ima dehiscit humus?

AD

AD DEVM PATREM.

Ad Illustrissimum Principem Card. Camerinum.

O Clemens superum pater,
 Qui cœli resides culmine fulgidi.
 A quo squamigerum genus,
 Vitam sub pelagi fluctibus accipit,
 Qui plumis volucres tegis,
 Et vestis patulis frondibus arbores.
 Per quem sol radijs nitet,
 Et noctis tenebras dissipat humidæ.
 Cui tandem superum chorus,
 Tellus & pelagus militat horridum.
 Tu Rex ætheræ domus,
 Tu nos ex humili cespite feceras:
 Tu lucis pater, omnibus
 Vitalis dederas muneribus frui.
 Vt post mortem animus Poli
 Sedes & folium scanderet aureum.
 Ac cœlo frueretur, &
 Aeuum mellifluo ne ctare duceret.
 At nos immemores tui,
 Fructus ex vetita carpsimus arbore.
 Non hoc (me miserum) satis,
 Sed te te affiduo crimine lædimus.
 Fædantes animos lato
 Antri Sulphure Tartarei; atque.
 Hinc mundi laqueos honore,
 Hinc fraude mala delitiæ plagas
 Tendunt, nosque Erebi in nigras
 Conantur tenebras pellere pallidi.
 Hinc tortor stygij lacus,
 Nos omnes insidijs ad scelus incitat.
 Inuaditque animum dolis,

I His

His ni subuenias auxilio malis.
 Nos Pluto sua sub iuga
 Mittet, supplicijque opprimet horrendis.
 Non ergo pater optime,
 Nostrorum aspiciens agmina seclerum.
 Sed te; quem pietas iuuat,
 Tantis subuenias auxilio malis.

AD DEVM FILIVM.

Ad Illustrissimum Principem Cardinal. Gallum.

A Eterni Salue proles æterna parentis,
 Imperium cuius Regnaque sine carent.
 Qui de fulgenti procedis lumine fulgens,
 Lumine deque Deo cuncti potente Deus.
 Aethereas quondam commotus talibus arces
 Liquisti, & superi Regna beata Poli.
 Talibus indueras mortalem christe figuram,
 Commotus mundi dira pericla ferens.
 Affer opem ulterius nostræ spes una salutis,
 Pergere tam dirum ne patiare malum.
 Postque huius vitæ cursum radiantis olimpi
 Clementi nobis fidera pande via.

AD DEVM SPIRITVM SANCTVM.

Ad Illustrissimum Principem Card. Sforziam.

H Vc, huc, Sancte tuo numine spiritus,
 Te nostris veniens mentibus infere.
 Nam semper tenebris (ni subito tuis
 Lustrentur radijs, igneque fulgido
 Inflammantur) erunt implicitæ nigris.
 Huc ergo ex superi sedibus ætheris

Flam-

Flammas mitte tuas, mitte nefaria
 Quæ nostro penitus pectore gaudia
 Pellant; vt nitidi diuitiæ poli,
 Neglectis miseræ delitijs humi,
 Nos ad se rapiant; veraque gloria;
 Qua cælo fruitur coelicolum chorus.
 Hæ si Sancte meis se offibus implicant
 Flammæ, non timeam poscere in horrida
 Post hac Tartareos prælia milites.
 Non Pluto tendere insidias callidus
 Audebit, nec atrox turba, sed horridis
 Se condet latebris Tartarei lacus.
 Orci terribilis te duce pallidi
 Turmas atque Erebi Castra fugabimus,
 Cæca incende tuo lumine pectora.

IN FESTVM RESVRRECTIONIS Domini.

Ad Illustrissimum Principem Cardin. de Rochas Archiepiscopum Toletanum.

O M nibus illa fuit totum celebrata per Orbem,
 Christiadis populisque manet celebranda futuris;
 Dum radijs immensum phæbe retexeris orbem
 Sacra dies, qua Regna trucis spoliata Tyranni
 Sunt animis patrum, tenebris qui victor ab imis,
 Venit in æthereas Christus Rex maximus auras.
 Sit fas fidereos virgo memorare triumphos;
 Inuisasque acies stygiaeque referte ruinas;
 Quidque tuum natum (quorum pars magna fuisti)
 Impulerit genitrix quondam tot adire labores.
 Hactenus infelix steterant tua sceptrâ Tyranne
 Imperium sine fine tenens, sine fine cruentis
 Faucibus insultans, animas populolque iacentes

out

I 2 Per

Per mare, per terras, vastum furibundus in orcum
 Noctes atque dies trudens (miserabile uisu)
 Pignora cum charis plerumque parentibus vna
 Luce dabas letho, pariter cum milite Reges,
 Magnanimos clarosque duces gentesque superbas.

Non aliter quam cum furit auxiliariis vndis,
 Cerea Castra trahens, teneris cum matribus agnos,
 Et lentas falices sulua conuoluit arena
 Romuleus Tyberis, superans altissimus arcus.
 Funera tanta dabat nigri Regnator Auerni,
 Donec chara Dei soboles, miserata labores
 Humani generis, proprius respexit ab alto
 Mortales ægros, stygiasque coercuit vndas.
 Frigoribus corpus duris penetrabile gestans,
 Virginis intactæ diuino sanguine cretus.

Ni faciat cunctum terrarum protinus orbem
 Funditus euertant, liquidas verrantque per auras,
 Non tulit inuidiæ veteris scelerumque repertor,
 Ocius id metuens furijs comitatus iniquis.
 Limina Pontificum pulsat, legumque peritos
 Concitat, & titulis velatus tempora vulpes
 Instruit ille dolis flammantia lumina torquens.
 Nunc hos nunc illos agitat, nil linquit inaufum,
 Omnia pertentat cunctas se vertit in artes
 Perfidus, vt lato tradat tenebrisque parentem
 Lucis & auctorem vitæ, tamen artibus hostis
 Sternitur ipse suis, & premia digna reportat.

Acris ac veluti filuis cum nautica pinus,
 Sternitur incaute, & ferro temerarius vrgens
 Roboris ima faber, premitur sub pondere vasto.
 Talis Tartareo cecidit victoria monstro:
 Nam pater Omnipotens natum demisit ab arce
 Siderea, stygias olim qui verteret arces;
 Et genus antiquum clarum pietate tenebris
 Duceret in lucem, patria celoque locares

Quo

Quo miser, heu, nimium magna comitante caterua
 Lucifer expulsus, meritas in carcere Cæco
 Dat pœnas, merito iacet æternumque iacebit,
 Scilicet ætherei nun i populator honoris.
 Setigeros compone polos, rege mænia mundi,
 Cedite mortales diuino semper honori.
 Filius æquipotens patris mox iussa capessit.
 Tempus vbi venit, tempus postrema ferendi.
 Sponte sua victus (quis enim deuincere posset)
 Qui mare, qui terras torquet, cœlumque profundum,
 Pertulit, inuisæ quondam sublatus in alta
 Probra crucis, sparsi rorabant sanguine vepres
 Et teneras plantas ferrum crudele premebat,
 Vndique largi flui torrentes sanguinis ibant.
 Pallidus heu moritur, moritur comitatus vtrique
 Furibus, vt sceleri ne posset abesse nefando,
 Quidquid inauditos possit satiare furores.

Heu genus inuisum, genus heu crudele ferarum.
 Equa suis retulit quamuis crudelibus vnquam
 Talia? nùm sæuis retulit genitoribus vnquam
 Talia sæua Tygris? superas gens impia Tygres
 Hyrcanas, pœnos superas feritate Leones.
 Spiritum vbi natus deuicta morte parenti
 Tradidit, ingenito mæstissima verba locutus.

In loca cunctipotens descendit nescia lucis,
 Aurea non illic remorantur lumina solis,
 Illic cæruleas pinus non verberat vndas.
 Ardea non scindit trepidantibus aera pennis.
 Gramina nulla virent, riuis nec prata virescunt.
 Horrida perpetuis tenebris nox incubat atris
 Tunc nigras subito tenebras (mirabile dictu)
 Effugat Omnipotens, tunc primum territa lucem
 Tartara senserunt, vlularunt agmina dira
 Sulphureis religata rotis, fremuere reuulso
 Lucifer in primis vectes portasque Barathri.

Felices

Felices animæ Regem dominumque salutant.
 Et subito noctem mirantur cedere luci.
 Vertitur in cytharas squalor, sordesque repente
 Carceris, innumeris sonuerunt atria festis,
 Omnia collucens radians fit carcer Olympus.
 Regius hic vates longo succensus amore.
 Talia flagranti promit de pectore dicta,
 Nate Dei miseris, cœlo expectatus ab alto
 Venisti tandem, solymas occifus ad arces.
 Verbera perpeffus toties post mille labores.
 Lux mea venisti tenebrofi lumen Auerni.
 Hæc repetens memini supera dum vescerer aura
 Sæpe graues largo lacrimarum flumine lectos
 Permaduisse, epulas memini soliumque rigasse.
 Nunc equidem fateor vincunt solatia mentem.
 Sic ait, & patrum sequitur veneranda Corona.
 Salue nostra salus, quis te pater optime flexit.
 Tantus amor nostri, trifles vt victor ad oras
 Morte triumphata per tanta pericla venires.
 Nos tua lux recreat, tecum viuemus in illa.
 Sede Beatorum laudes sine fine canentes.
 Filius Omnipotens contra sic orsus Auerno,
 Nox abijt, longos quæ nox obfederat annos.
 Nulla dchinc mentes poterit turbare beatas.
 Tempeftas vlulat, fundo religatus in imo
 Lucifer infelix fremit, mors horrida propter
 Incassum non illa mihi dominabitur vltra.
 Aduenio victor crudelia funera passus.
 Vos ego seruaui quondam dum vita manebat.
 Hic ego defendi, cœli nunc vertice ponam
 Dixit & æthereis animas complectitur vniuersas
 Illi psalentes laudes & carmina dicunt,
 Luminibus fixis placido paſcuntur amore.
 Tertia nox tenebras rutilans aurora fugabat.
 Ordine cum longo victricia signa sequentes
 Illustres

Illustres acies, mediumque per acra nocte.
 Decus, i nostrum clamant, i gloria nostra.
 Ibat ouans christus cunctis fulgentior astris.
 Intonuere poli numeris fidibusque canoris,
 Carmina fundebant iuuenes cœlestia circum.
 Torpida nos nunquam prefferunt corpora terris.
 Tartara vicit amor; portas effregit Auerni.
 Talia dicentes Regem dominumque salutant
 Dentibus infredens nequidquam suspicit orcus.

AD MORTALEM.

Ad Illustriſſimum Principem Card. S. Marcellum

Quid sequeris miseræ fallacia gaudia vitæ?
 Quid tumidis animis corda superba geris?
 Quid petis alta cita tecum casura ruina?
 Et quid delitias mens tua semper amat?
 Quid quæris fastus Epulasque, & splendida Regna?
 Non ne miser quod sis puluis & umbra vides?

DE PASSIONE DOMINI.

Ad Illustriſſimum Principem Cardin. Baronium

Nunc, nunc Vnammes redimit quos sanguine christus,
 Conduplicate manus tristeſque ad sidera voces.
 Mittite, cœlicolis date lamentabile carmen.
 Conditor auroræ sauis data præda Tyrannis
 Ibat, & ingentis depreffus pondere ligni.
 Et volucres maſto complebant sidera plantu.
 Heu crudele nefas terris iacet altus olympi
 Reſtor, & ad mortem properat circumdatus armis.
 Quem sequitur lacrimans populorum turba, nec vnquam
 Tantum audisse nefas simileſque tulisse dolores.

Mortalem.

72
Mortalem clamat, procul, & mæstissima virgo
Ibat, & in cœlum gemitus fundebat amarus.
O Iudæa nocens nullis satiata periclis.
Iam fere supremas phæbus superauerat axes,
Atque dies medius longas reuocauerat umbras,
Cum loca Caluarij pedibus compressit Iesus.

Ergo vbi venerunt sæui celereſque miniſtri
Arripiunt manibus ſacram de corpore veſtem.
Et capite euulſum ſudibus diademma reponunt
Vulnificum, & geminas tollunt ad ſidera palmas.
In cruce membra iacent nimio deſeſſa labore.
Mortua quin etiam Dominus ſua brachia pandit
Atque manus ſacras tranſſiſit cuſpide vaſto
Tortor inhumanus, pedibus dant vulnere clauī.
Clauus vtrumque tenet, patitur Coniuncta corpus,
Cui non veſtis erat, cui duro verberare in altum
Tollitur accinctus nudus, qui floribus arua
Veſtit, & illuſtrat poſitus Fixuſque manebat
Et capiti quoniam minime diademma pepercit.
Vincula nec manibus, pedibus nec cuſpidis iſtus,
Verbera nec membris, humeris nec pondus acerbum
Non linguæ dolor ignoſcit, generator aquarum
Nunc ſiſit, atque ori linguæque offertur acetum.
Vulneribus tandem grauibuſque doloribus aſtus
Ingemuit ponensque caput aſpirauit Ieſus.

Heu crudele nefas tantum meruere nocentum
Flagitia, heu dolor, heu pietas, quis talia cernens,
Non ſiccat, ac magnos triſteſque ſubire dolores
Appetat, ob cuius cauſam venerabile corpus
Pender, & admiſſas ad ſe vocat vndique gentes
Ante omnes ſtabat plorans Santiffima Virgo,
Quæ lachrimans terram rigat ſimul æthera complet
Ad natum conuerſa ſuum, quis lumina clara
Nate tua obſcurata tenet? quæ dira procella
Me miſeram inuoluit; ſubito miſeranda ruina?

Vnde

73
Vnde mihi venit? quis te mihi caſus ademit
Cauſa meæ vitæ, cœleſtis fontis origo,
Principiumque ſacrum tantum potuere Tyranni?
O decus, o lumen, fulgentis gloria cœli,
Aſtriferique poli ductor, moderator & orbis
Solus, & Omnipotens, vbi ſunt inſignia Regis
Maieſtaſque Dei, caput in cœleſtibus oris
Laudibus ornatum; quare nunc ſpina retorquet
Crudelis, quare penetrant ſacra tempora ſentes.

O placidos vultus, oculos, pallentiaque ora
Hoc nutrita ſinu, miſeris geſtata lacertis
Saucia membra meis, potuere figere clauī
Vos ne manus Sanctæ? ſolitæque fugare venenum.
Nate decus cœli, quo fugit clara figura
Et niue candidior, nitidis formoſior aſtris.

Attellus ingenti ſubito percuſſa tremore
Funditus intremuit, ruere omnia viſa repente
Cum ſonitu rapido, tenebras volitare per aureas
Suſpiciunt pauci; timuere ſæcula noctem.
Nec non inſoliti terris elementa pauoris
Signa dedere ſui, lugentia funera Chriſti.

Denique Sanctorum ſciſſis abiſſis ſepulchris
Corpora, clara nouo, & ſimili perterrita caſſu
Cuncta mouebantur, conſractaque ſaxa dolore.
Attoniti nouitate rei, lachrimemur & ipſi
Pectora cædentes, gemitu celebremus honores;
Cordaque rumpamus, decorantes funus acerbum
Fletibus aſſiduīs, fieri ſibi talia Chriſtus
Imperat, atque animis properemus ad aurea Regna.

Quare agite & quidquid peccati in corde remanſit
Pellite, & antiquas effuſſo abſtergite labeſ
Sanguine, odoriferæ cœleſtia Carpite poma.
Arboris, ac domino mentes animoſque parate.

ovst

K PECCA.

PECCATOR AD CHRISTVM.

Ad Illustrissimum Principem Cardin. Tarusum.

VT Sedet arbutea cignus sub fronde canorus,
 Mille sonans querulo dulciter ore modos.
 Vt gemit herbofo tristis philomela sub antro,
 Saucia cum luctus promit amore suos.
 Tollit vt ad ripas cantus vocalis Aeon,
 Cum fluuius strepitus addidit ipse suos.
 Sic ego te lachrimis exul bone christe requiro,
 Quis mihi det votis accubuisse meis.
 Donec in exilio patria semotus ab illa
 Vixero, erunt lachrimæ potus, & æsca mei.
 Nullaque cessabit tristes lira promere questus,
 Suspirare quies plangere carmen erit.
 Quando erit illa dies cum te mea vita videre
 Diter, & hoc semper spes mea posse frui.
 Totus vt igne tuo te te liquefactus amarem,
 Vt iam vita mihi non nisi amara foret.
 Ad te confugio rerum dulcissime Iesu,
 Quando dabis seruo gaudia vera tuo.
 O amor immensus, pieras mirabilis omni
 Tempore, Rex serui seruus amore sui est.
 Eripe captiuum Rex vincula carceris huius
 Rumpe; quid immensas protrahis vsque moras?

AD BEATISSIMAM VIRGINEM.

Ad Illustrissimum Principem Card. Antonianum.

A Strorum decus es, superi laus inclita Regni,
 Et veteres tuoties quam cecinere tubæ.
 Aduersum styginm tua dextera militat hostem,
 Nec vacat officio segnis inersque pio.

Te vo-

Te vocat ad Medum tendens Mercator Hida spem,
 Seu crebro tortas vortice tranat aquas.
 Et qui letali traiectus pectora ferro,
 Hostilem moriens corpore plangit humum.
 Et qui complexu laceratæ membra carinæ,
 Lassa procellosis corpora iactat aquis.
 Quique sedet duris religatus crura cathenis,
 Ipse suam cæco carcere pescit opem.
 Audis, & ex celso requiem concedis olimpo,
 Quamlibet æratas non timet ille fores.
 Singula quid referam? per te mitescere christum
 Cernimus, offensi cum tonat ira Dei.
 Sæpe tuis precibus genitor sua tela reponit,
 Fulmina cum cella torquet ab arce poli.
 Ergo cum totus se se tibi debeat Orbis,
 Cum celebrent nomen foemina virque tuum.
 Virgo precor miserere animum, & solare dolentem,
 Et solitam duris casibus affer opem.
 Eripe me ventis, & habenti nubila ponto,
 Infidum raucis nam mare feruet aquis.
 Quassatamque ratem pelagi indignantibus vndis,
 Fac precor in portus aura secunda ferat.

AD CHRISTVM NATVM.

Ad Illustrissimum Principem Card. S. Clementis.

SI Rex es cœli? tua sunt vbi Regia sceptræ?
 Si bonus es Pastor dic vbi agreste pedum?
 Si dux es terræ tua sunt vbi bellua signa?
 Si Deus es? rutilum dic vbi fulmen habes?
 Sic ego, sic tacitus visus mihi dicere Christus,
 Sceptræ, pedum, signum, fulmen, obrumbat amor.

ardni O

K , AD

AD CHRISTVM NATVM.

Ad Illustrissimum Principem Cardin. Iesualdum.

Quid non tentat amor radiantibus aureus alis,
 Quo ruit ætherea tractus ab arce Deus.
 Facta merent nostri primi genitoris Adami,
 Nascitur Omnipotens vt mea damna luat.
 Nascitur vt possint illo nascente renasci,
 Quæ vitijs penitus corda sepulta iacent.

AD PASTORES.

Ad Illustrissimum Principem Cardinal. de Medicis Archiepiscopum Florentinum.

Pastores, quæ causa moræ? properate vicissim,
 Visite iam natum rustica turba Deum.
 Ferte, Agnos, hædos, & præssi munera lactis,
 Et pto purpureis lilia ferte rosas.
 Cur puero placeant pastorea munera nato,
 Queritis? iste puer Pastor vbique fuit.

AD BEATISSIMAM VIRGINEM.

Ad Illustrissimum Principem Cardinal. Sauli.

Alma parens hominum superas Regna per auras,
 Quæ geris ardenti sceptrum corusca manu.
 Cuius ad os oculosque domus stupet alta Tonantis,
 Et ferit auratas inclita turba liras.
 Cuius ad excelsos phæbi rota fulgida vultus;
 Amittit radios lumine victa suos.
 O decus, o summi nitidissima ianua cœli,
 Ianua quæ facilem pandis ad astra viam.

O iubar

O iubar, o præfens æternæ gloria gentis,
 O spes humanis vna relicta malis.
 Si pia; te lachrimæ tangunt gemitusque dolentum.
 Si nomen veræ sola parentis habes.
 Respice luminibus cœlo pietatis ab alto,
 O genitrix nati vulnera sæua tui.
 Respice me transfixa graui tua viscera telo,
 Respice iactatas ore madente preces.
 Quot premis, incedens altis super ætheris arces,
 Sidera per geminos conspicienda polos.
 Tot mea sunt in te & rerum commissa parentem
 Crimina; quæ trepidans re meminisse pauet.
 Et ni summa foret summi patientia Regis,
 Qui placido tantum sustinet ore nefas.
 Iam me terra sinu patefacta vorasset apetto,
 Et premerent imis stagna refusa vadis.
 Virgo tuis optas miseris succurrere natis,
 Et tibi nil summa qui sedet arce negat.
 Quo pia me vertam? si tu mihi lumina vertis,
 Quem moueat? si te non mea plaga mouet.
 Si quis erit, qui virgo tuam confugat ad aram,
 Hic subito sæuo turus ab hoste fuit.
 Nunc igitur vultus lachimarum fonte madentes,
 Et singultantes commiserare sonos.
 Accelera pia mater, abit mens, vita recedit,
 Si tua ferre citam dextra moratur opem.
 Si vacat hospitio lachrimanti sidera vultu,
 Ad dominumque velis pauca referre meum.
 Lingua tremens hæret medio contracta palato,
 Ora verecundo tincta rubore cadunt.
 Rogo per immensi crudelia vulnera nati,
 Qui me nox Erebi ne voret ima tulit.
 Per latus infando traiectaque viscera ferro,
 Ante (nefas) oculos quæ patuere tuos.
 Ne pia; ne lachrimis oculos auerte benignos,

K 3 Neue

Neue tuam lapso protrahe Sancta manum.
 Non flexenda tibi solimæ sunt viscera gentis,
 Non tibi sunt duris corda mouenda feris.
 Sed quem lacrata conceptum ventre tulisti,
 Quique tuo iacuit sarcina grata sinu.
 Nunc mihi flecte Deum, tu quæ potes omnia, mater,
 Hoc amor, hoc pietas te tua magna rogat.

DE SANCTA LVCIA.

*Ad Illustrissimum & Excellentissimum D. atque Dominum meum
 Marchionem de Denia.*

Sidera vt auricomi radijs Titania phæbi
 Splendescunt, phæbique soror, quæ cornua cælo
 Nunc formosa gerit, plenum nunc induit orbem,
 Aethereos terret coniux plutonia vultus,
 Sic tua lux oculos pulcherrima Lucia nostros
 Irradiat; tenebrasque e corpore discutit ægro;
 Datque videre iubar, sine quo non ætheris arces
 Non cælo subiecta videt; sed quo feror? aut quis
 Audeat igniuo mum tecum componere solem.
 Ille licet pelago surgens rubicundus Eoo
 Cæruleum rofeo perfundat nectare cælum;
 Obuius ante tuos celabit lumina vultus,
 Inque coloratum retrahet mare pallidus ignes.
 Lucifer obscuræ tegitur caligine nubis,
 Et nigra sub nocte latet, lunaque propinqua
 Deficit, & totum patitur tenebrescere cælum.
 At tua lux quanquam tellus mare nubila, & æthera
 Stent aduersa manet; nulloque abscondita seculo
 Defuiet, dum secla polis voluentibus ibunt.
 Lucifer effundit, cæli licet arduus alti
 Regna colat, mortale iubar, quod corpore toto
 Ius habet in fragili; tua lux diuinior illo est.

Et quæ

Et quæ corporibus cum sit medicina caducis
 Est animis etiam rebus solamen in arctis.

Lucifer exurit terras velut ignis, & vrens
 Omnia consumit, tua lux velut ignis adurit
 Pectora; sed tali quæ flagrant pectora flamma
 Nebiliora manent, superæque simillima genti.

Lucifer illustrat mortalia lumina, & illo
 Quidquid habet mundi moles immensa videmus.
 Si tamen ægrotent oculi grauis incubat vmbra,
 Quanquam Hispaniæ distent oriente quadrigæ,
 Et Tarthesiaca spatijs æqualibus vnda.

At tua lux nescit vnquam nocuisse videnti,
 Si tamen illa potest mortali e sede videri,
 Nam si phæbeæ similis foret, inque minorem
 Irrueret solipse, & sidera cuncta manerent
 Squallida, fulgentes atra ferrugine vultus.

Lucifer immensi dum circuit ætheris arces
 Dat iubar; vtque vices velocia tempora seruant,
 Itque reditque viam toties; oriturque caditque,
 Et peragit lento duodena animalia gressu.

At tua lux immota manet cœloque supremo
 Fulget, vbi e nostris euita laboribus æuum
 Transigis, æternum volucrem Titana mouere
 Sub pedibus curamque videns lathoida fratris,
 Astraque præcipiti agitare micantia curru.

Ergo oculos huc flecte tuos, oculosque tuorum
 Sancta potens recrea, fragiles, & lucis egentes.
 Luminibusque animæ radios immittit coroscos
 Vt cælum penetrare queant, atque altius arcem
 Intendisse acrem, teque in splendore sedentem
 Inter cælicolas maiestatemque Tonantis
 Cernere diuino, cuius tu Lucia, & Orbis
 Lucifer, hausisti radiosam e lumine lucem.

AD

AD VITAM.

*Ad Illustrissimum & Excellentissimum D. atque Dominum Antonium
a Cardona & Cordona Ducem Suesanum,*

S Vm natus lachrimans, lachrimans te vita relinquam;
Et quamui slachrimans mors lachrimosa libet.
O genus humanum, miserum, lachrimabile, cæcum,
Non cernis quantis exagitere malis?
Flebilis est vitæ cursus, lachrimabilis ortus;
Flebilis interitus, flebile quidquid habet.

AD SANCTVM PETRV M.

Ad eundem Excellentissimum Dominum.

Nobile Graiugenis pepererunt pergama nomen,
At grauis hinc Teucris orta ruina fuit,
Insignem extincta meruit Carthagine palmam
Scipio, sed Lybicum perdidit ante genus.
Cæsaribus celebrem tribuit pharsalia laudem,
Sed prius hostiles occubuere manus.
Sed qui victa Dei Submitunt pectora legi,
Imposito fiunt liberiora iugo.
Iure tuæ Petrus monumenta superba columnæ
Conculcat pedibus magne Traiane, suis.
Sunt etenim serui, quos humana potentia vincit,
Sunt Reges, superat quos amor æthereus.

ANGELVS ALLOQVITVR CHRIS-
tum in horto.

*Ad Illustrissimum D. atq. D. Marcellum Aquaninum Archie-
piscopum: Hydruentinum.*

N Ate Dei, Deus ipse, Dei de lumine lumen;
Omnipotens cœlum æterno qui lumine complet;
Pollentique manu vertit, qui frugibus almam
Tellurem arboribusque, & læto gramine vestit.
Ad te stellifero nunc me dimisit olimpo.
Quando homines pronos in humum, & cælestium inanes;
Quosdam opibus, quosdam misera ambitione teneri
Vanaque sectari perituraque gaudia vitæ
Viderat excelsa residens in vertice cœli -
Christe malo tanto propria nunc morte medendum;
Te decet humanas reuocare ad sidera mentes,
Cælestique illas splendenti accendere luce.
Tu referare fores cœli, quas clausit Adami
Culpa vales, sæui confringes sceptrum Tyranni.
Qui genus humanum Imperijs oppressit iniquis.
Peccati mortisque furorem ferre coegit.
Ilicet immanes hostes sub tartara mittes,
Cuspide ingentis postquam toleraueris ictus.
Et clarum duces deuicta morte triumphum.
Hoc patris æterni manet æternumque manebit
Iudicium, tu morte Crucis depellere tetra
Crimina ab Orbe potes, audendum Christe bonorum
Principium, qui vera patris celestis Imago es;
Conscijs æternæ mentis, magnique minister
Consilij, summus Deus ipse, deique propago.
Tu Princeps generis Sancti, tu prolis origo
Æterne, interpres hominum, tu pacis, & auctor.
Pacis quam nunquam deleuerit vlla vetustas.
Namque tuo æternum Sancitis sanguine fœdus

Quod

Quod tandem impune delebit crimina mundi,
 Dauidis folium confirmans, iuraque Sanctis
 Dans populis, summoque regens moderamine cælum.
 Postquam ergo tenebras letumque ex Orbe fugabis,
 Summa quies mentes hominum ac æterna tenebit,
 Qui tantam lucem aspicient, cum numen adorent
 Christe tuum, atque pijs aris pia thura reponent.

AD SANCTVM FRANCISCVM.

*Ad admodum Illustrem D. atque Dominum meum Pe-
 trum Ximenez de Murillo.*

Viderat ætherea superùm Regnator ab arce
 Mortales pronos in humum, & cælestium inanes,
 Diuinorum operum immemores, propriæque salutis,
 Quosdam opibus, quosdam misera ambitione teneri,
 Vanaque sectari perituraque gaudia vitæ.

Quæ magnus pater aspiciens in vertice cæli
 Constitit, atque imis defixit lumina terris.

Est locus Italiæ, qua se iuga celsa Lauernæ
 Attollunt Tuscæ, deserta, & inhospita sedes.
 Hic iuuenis fugiens, & opes, & tecta parentum
 Splendida, tranquillam atque inopem sine crimine vitam
 Ducebat, siluasque colens atque inuia tesqua,
 Mente peragrabat summi penetralia cæli.

Cum subito Deus ipse Deus sub luce refulgens
 Pura se se offert, quæque in Cruce vulnera quondam
 Aspera pertulerat, iuuenili in pectore pressit.
 Fixa manet pedibus, manibus, lateri quoque plaga;
 Redditaque est terris christi morientis imago.
 Sic Deus humanas reuocare ad sidera mentes
 Cælestique iterum voluit succendere luce.

Inclitus, & totum Sanctus Franciscus in Orbem
 Spargitur, & factis, & paupertate coruscans.

Qua

Qua montes aurora tuos, & Regna Feracis
 Armeniæ sæcunda colunt, robusta pharetris
 Brachia munitæ gentes, qua cornua tendens
 Eridanus, pontesque ruit violentus Araxes.
 Cannentumque ferax tendens Mæander olorum.
 Et iam magnanimos virtute fideque ministros
 Corpora, qui rerum domino peritura vouerent,
 Impauidi lybiæ crudeles, mittit in oras.
 Felices nimium, vobis se Regia cœli
 Aurea cœlicolumque domus patefacta recludit.
 Salue magne pater clarum iubar addite mundo
 Te duce prisca pijs redit in præcordia virtus,
 Te francisce oro, qui post discrimina rerum,
 Post varios casus radiante potiris olimpo,
 Aspice mortales miseranda labe sepultos,
 Aspice iactatas furibunda per æquora puppes,
 Hinc notus, inde ruunt Euri; furit improbus ira
 Pluto, nec errantes patitur consistere mentes.
 Tu tumidos placa fluctus stygiasque procellas.
 Vt mare tranquillo Zephiroque fauente secundo;
 Sidereas possit quassata intrare per oras
 Classis, & æthereo tandem requiescere portu.

F I N I S.

SVPERIORVM PERMISSV.

ROMAE, Apud Nicolaum Mutium. M. D. XCIX.